

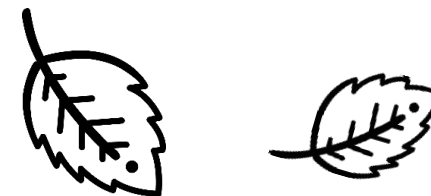
MERKITYKSELLISYYDEN ÄÄRELLÄ

**Tampereen seudun työväenopiston
kestävän kehityksen käsikirja**

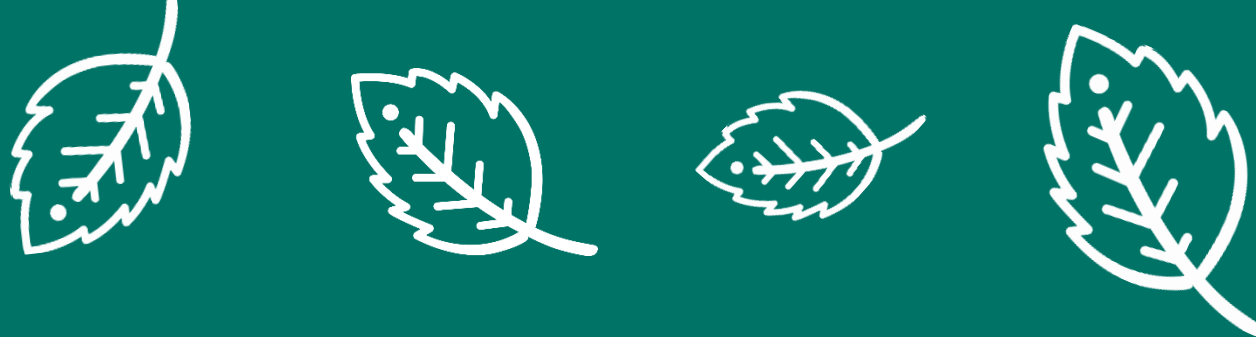
Sisältö

3	<u>Johdanto</u>
4	<u>Kestävä kehitys</u>
6	<u>Mikä on kansalaisopistojen rooli kestävässä kehityksessä?</u>
7	<u>Ekososiaalinen sivistys</u>
8	<u>Tampereen seudun työväenopiston arvot</u>
9	<u>Kestävät käytännöt työväenopiston arjessa</u>
10	<u>Kestävä liikkuminen</u>
10	<u>Tilojen yhteiskäyttö ja käytön tehokkuus</u>
11	<u>Kulutuksen vähentäminen</u>
11	<u>Kiertotalous ja kierrätys</u>
12	<u>Vastuulliset hankinnat ja elinkaariajattelu</u>
12	<u>Digitaaliset ratkaisut</u>
13	<u>Perinteet, ympäristö ja kansalaisuus</u>
13	<u>Turvallisempi tila</u>
14	<u>Kannustava ja yhteisöllinen opisto</u>
14	<u>Saavutettava ja tasa-arvoinen oppiminen</u>
15	<u>Pedagogisia näkökulmia kestävyysmurroksessa</u>
16	<u>Planetaarinen oppiminen</u>
20	<u>Opettajan planetaarinen toimijuus</u>
23	<u>Dialogi oppimisen ja muutoksen välineenä</u>
24	<u>Kohti transformatiivista oppimista</u>

26	<u>Ekososiaalinen sivistys osaksi työväenopiston toimintaa</u>
28	<u>Arvotyöskentely</u>
29	<u>Arvotyöpajan toteuttaminen</u>
32	<u>Kokemuksia ja oivalluksia opetuspiloteista</u>
33	<u>Värjäystä luonnonväreillä – kädentaitojen opetuspilotti</u>
35	<u>Tietoisuustaidot tutuksi – teatteritaiteen opetuspilotti</u>
37	<u>Mikrobin sielunmaisema – kuvataiteen opetuspilotti</u>
39	<u>Vinkkejä opetuspilottin suunnitteluun</u>
40	<u>Ekososiaalinen sivistys kielten opetuksessa</u>
47	<u>Arvojen jalkauttaminen kaupunkitilaan</u>
51	<u>Ekososiaalinen sivistyksen ja kestävä kehityksen huoneentaulu</u>
54	<u>Loppusanat</u>
55	<u>Lähteet</u>

Johdanto

Tämä käsikirja toimii perehdytys- ja koulutusmateriaalina Tampereen seudun työväenopiston henkilöstölle. Käsikirja tarjoaa tietopaketin kestävästä kehityksestä ja ekososiaalisesta sivistyksestä sekä siitä, miten niitä voi jalkauttaa eri tasoilla opiston toimintaan.

Käsikirjan sisältö on koottu työväenopiston Syke-hankkeiden pohjalta. Syväsisivistys ja kestävä kehitys elämäntapana (Syke 1) -hanke toteutettiin vuosina 2021–2023 ja Syke 2 – merkityksellisyyden äärellä -hanke vuosina 2023–2025.

Syke-hankkeiden aikana henkilöstön arvotyöskentelyä ja kestävyyspedagogiikan taitoja kehitettiin asiantuntijoiden tuella. Keväällä 2025 Tampereen ammatillisen opettajakorkeakoulun lehtori **Eveliina Asikainen** toteutti vaihtuvien kollegoiden kanssa Opettajan planetaarinen toimijuus ja kestävyysosaaminen -koulutuskokonaisuuden. OKKA-säätiön suunnittelupäällikkö **Erkka Laininen** puolestaan piti henkilöstölle webinaarin teemalla Vapaa sivistystyö toiveikkaan tulevaisuuden rakentajana. Näitä asiantuntijasisältöjä on hyödynnetty käsikirjan teoreettisena viitekehysenä.

Käsikirja alkaa keskeisten käsitteiden määrittelyllä, minkä jälkeen esittelemme työväenopiston toimintaa ohjaavat arvot ja kestävät käytännöt.

Luvussa *Pedagogisia näkökulmia estävyysmurroksessa* paneudumme ajattelun uudistamisen tarpeeseen, joka koskee kestävyyskriisin aikakaudella meitä kaikkia, mutta haastaa etenkin opettajat ja oppilaitokset moninaisiin ratkaisuihin. Luvun keskiössä ovat Asikaisen ja Lainisen näkökulmat planetaarisesta ajattelusta ja oppimisesta.

Käytännön esimerkeistä kiinnostunut lukija voi hypätä suoraan lukuun *Ekososiaalinen sivistys osaksi työväenopiston toimintaa*, jossa avaamme eri ainealueiden opettajien ja suunnittelijoiden kokemuksia Syke-hankkeiden arvojen viemisestä käytäntöön.

Yksi käsikirjan tavoitteista on esitellä ja dokumentoida Syke-hankkeiden toimenpiteitä. Toivomme, että esimerkkinne inspiroivat ja innostavat myös muita. Käsikirja sisältöineen on vapaasti hyödynnettävissä muihin opistoihin ja organisaatioihin.

Käsikirjaa voi hyödyntää

- ✓ **Suunnittelun tukena**
- ✓ **Opetuksen työkaluna**
- ✓ **Koulutus- ja perehdytysmateriaalina**
- ✓ **Oppaana kestävä kehityksen edistämisestä kansalaisopistossa**

Kestävä kehitys

Kestävä kehitys tarkoittaa kehitystä, joka turvaa nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Se voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen:

1.

Ekologinen kestävyys on kestävä kehityksen perusta. Sen edellytyksenä on arvo- ja asennemaailman muuttuminen luonnon itseisarvon kattavaksi sekä ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen luonnon ja ympäristön uusiutumis- ja kestokykyyn.

Ekologisen kestävyys tavoitteena on säilyttää kasvi- ja eläinlajien monimuotoisuus ja ekosysteemien toimivuus sekä käyttää luonnonvaroja kestävästi. Ihmisten hyvinvointi ja sen ulottuvuudet (sosiaaliset, kulttuuriset, taloudelliset) perustuu ekologiselle kestävyydelle.

2.

Taloudellinen kestävyys tarkoittaa tasapainoista, kestävä kasvua, joka ei perustu pitkällä aikavälillä velkaantumiseen tai pääoman, kuten luonnonvarojen liikakäyttöön tai hävittämiseen. Kestävä talous on edellytys yhteiskunnan keskeisille toiminnoille sekä kansallisen hyvinvoinnin edistämiseksi.

Taloudellinen kehitys on kestävä silloin, kun maapallon resurssit ehtivät uusiutua nopeammin kuin niitä käytetään. Kestävä talouteen kuuluu uusiutumattomien luonnonvarojen kohtuullinen käyttö, uusiutuvien luonnonvarojen käyttö, jätteiden minimointi ja tehokas kierrätys.

3.

Kulttuurinen kestävyys takaa kulttuurien kehittymisen ja säilymisen sukupolvelta toiselle. Se tarkoittaa kulttuuriperinnön näkökulmasta kielten, perinteiden ja tapojen vaalimista ja eteenpäin välittämistä, monimuotoisuuden arvostamista ja kaikkien oikeuksien kunnioittamista. Kulttuurisen kestävyys tavoitteena on kulttuuriperinnön vaalimisen lisäksi eri kulttuurien välisen yhteiselon edistäminen.

4.

Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa hyvinvoinnin edellytysten siirtymistä ja kehittymistä sukupolvelta toiselle. Sen tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta yksilöiden hyvinvoinnissa ja osallisuudessa. Sosiaalisesti kestävä kehitys edellyttää yhteiskunnan jäsenten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä perusoikeuksien ja elämän perusedellytysten toteutumista. (Opetushallitus 2024.)

Agenda2030: Kestävän kehityksen tavoitteet

Kestävän kehityksen pohjana on YK:ssa sovittu kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030. Tavoitteet ohjaavat kestävän kehityksen edistämistä vuosina 2016–2030.

[Agenda2030](https://www.un.org/sustainabledevelopment/)
[Kestavakehitys.fi-sivulla](https://kestavakehitys.fi)

Mikä on kansalaisopistojen rooli kestävässä kehityksessä?

Kansalaisopistot ovat vapaan sivistystyön oppilaitoksia, jotka vastaavat sekä paikallisiin sivistystarpeisiin että laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Kansalaisopistojen rooli läpi aikojen on ollut vastata aikakautensa yhteiskunnan ajankohtaisiin muutostarpeisiin opettamalla näitä tarpeita vastaavia kansalaistaitoja.

Esimerkiksi 1940-luvulla aikuiskasvatuksen tehtävänä oli rakentaa rauhaa toisen maailmansodan jälkeen. Tällöin keskiössä olivat demokratiakasvatus ja lukutaidon kehittäminen. 1960–1970-luvuilla keskiöön nousi vuorostaan aikuisten kouluttaminen työmarkkinoiden tarpeisiin. (Elfert 2019.)

Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998) määrittelee yhdeksi vapaan sivistystyön tavoitteeksi ja tarkoitukseksi kestävä kehityksen edistämisen.

Kansalaisopistojen liitto antoi vuonna 2014 yhdessä muiden vapaan sivistystyön keskusjärjestöjen kanssa kestävä kehityksen toimenpidesitoumuksen. Sitoumuksen visiona on se, että vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat kestävä kehityksen edelläkävijöitä suomalaisella oppilaitoskentällä.

Vapaan sivistystyön vahvuutena kestävä kehityksen edistämisessä ovat monipuoliset ja joustavat opettamisen ja oppimisen tavat sekä kyky reagoida nopeasti yhteiskunnan ja ympäristön tarpeisiin.

Kansalaisopistojen yhtenä nykypäivän tehtävänä voidaan pitää kestävä kehityksen edistämistä ekososiaalisen sivistyksen keinoin. Ekososiaalisen sivistyksen mukainen opetus vahvistaa kansalaisten edellytyksiä sisäistää kestäviä elämäntapoja ja mahdollisuuksia omaksua kestävämmän yhteiskunnan rakentamiseen tarvittavaa osaamista.

Ekososiaalinen sivistys

Ekososiaalisen sivistyskäsityksen mukaan sivistyksen tulee

- perustua hyvän elämän edellytysten turvaamiselle,
- mahdollistaa kaikille hyvän elämän tavoittelu ottaen huomioon maapallon rajat ja nykyiset sekä tulevat sukupolvet sekä
- vahvistaa ihmisten luottamusta tulevaisuuteen. (Laininen 2018.)

Muita ekososiaalisen sivistyksen päämääriä ovat muun muassa

- vallalla olevasta ekonomisesta ja materialistisesta ihanteesta luopuminen,
- siirtyminen merkityskeskeisen olemassaolon ihanteen tavoitteluun,
- vastuun ja vapauden tasapainon löytyminen ihmisten toiminnassa ja ajattelussa maapallon rajoissa sekä
- kestävämmän elämäntavan, kulttuurin ja yhteiskunnan konkretisoituminen. (Laininen 2018, Värri 2018.)

Sivistyksen syventäminen pyrkii laajentamaan vastuun- ja myötätunnon ihmisistä koko eliökuntaan sekä ei-inhimillisen elämän hyvään kohteluun ja suojeluun (Laininen 2018, Värri 2018). Kestävän tulevaisuuden välttämätön edellytys on luonnon itseisarvon tunnustaminen (Laininen 2025). Kyse ei ole vain siitä, että lopetamme luonnon tuhoamisen vaan siitä, että teemme paremmin luonnolle ja siten myös itsellemme (Asikainen 2025).

Tampereen seudun työväenopiston arvot

Syke 1 -hankkeessa henkilöstö valitsi työväenopistolle yhteiset toimintaa ohjaavat arvot.

Ihmistenvälisyys

- ✓ Elämässä merkityksellistä on suhde toiseen ihmiseen.
- ✓ Aidossa kohtaamisessa unohdamme tittelit ja ennakkoluulot.
- ✓ Kuuntelemme ja kunnioitamme toinen toisiamme.
- ✓ Teemme yhteistyötä työkavereiden, asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa.
- ✓ Luomme tilaa uusille kohtaamisille opetuksessa, tapahtumissa ja tilaisuuksissa.
- ✓ Yhdessä olemme enemmän.

Seuraamustietoisuus

- ✓ Harkitsemme toimintamme ja päätöstemme seurauksia.
- ✓ Huomioimme, miten tekemme vaikuttavat muihin ihmisiin.
- ✓ Pohdimme, miten toimintamme vaikuttaa ympäristöön.
- ✓ Toimimalla seuraamustietoisesti toimimme vastuullisesti.
- ✓ Näyttämällä esimerkkiä annamme hyvän kiertää.

Kohtuullisuus

- ✓ Arvioimme mikä on riittävästi, emmekä tuhlaa luonnonvaroja tai omia voimavarojamme.
- ✓ Käytämme ja hankimme materiaaleja vastuullisesti. Mietimme, mitä hankintoja todella tarvitsemme, mitä opiskelijat voivat tuoda kotoaan ja mitä voimme lainata.
- ✓ Emme kuluta yli tarpeen.
- ✓ Emme vaadi liikaa itseltämme, työkaveriltamme tai opiskelijaltamme.

Kestävät käytännöt työväenopiston arjessa

Kestävä liikkuminen

- ✓ Työväenopiston päätoimipiste Sampola sijaitsee lähellä julkisen liikenteen kulkureittejä. Sekä bussi- että ratikkapysäkki ovat lähes rakennuksen nurkalla ja rautatieasema on kävelymatkan päässä. Myös muihin toimipisteisiin ja moniin opetuspisteisiin on hyvät julkisen liikenteen yhteydet.
- ✓ Järjestämme suosittuja liikuntakursseja eri kaupunginosissa, jotta kurssit ovat saavutettavampia ja suurin osa osallistujista pääsee paikalle jalkaisin. Järjestämme myös useita verkkokursseja eri ainealueissa, kuten liikunnassa ja sanataiteessa.
- ✓ Pyrimme rekrytoimaan tuntiopettajia läheltä opetuspaikkaa, mikä vähentää työmatkaliikennettä. Järjestämme palavereita, kokouksia ja henkilökunnan koulutuksia mahdollisuuksien mukaan etänä.
- ✓ Kannustamme henkilökuntaa liikkumaan julkisilla kulkuvälineillä. Työntekijä voi käyttää muun muassa työväenopiston matkakorttia työpäivän aikana tapahtuvilla matkoilla.
- ✓ Pyrimme lisäksi välttämään turhaa autoilua järjestämällä kimpapakyytejä. Päätoimipisteen pihalle on hankittu lukittava pyörävarasto, mikä rohkaisee tulemaan pyörällä töihin ilman pelkoa pyörän anastuksesta. Aivan Sampolan vieressä on myös kaupunkipyöräasema.

Tilojen yhteiskäyttö ja käytön tehokkuus

Työväenopistolla on toiminnan laajuuteen nähden vähäinen määrä omia tiloja.

- ✓ Tavoittelemme hallinnoimissamme tiloissa korkeaa käyttöastetta. Lisäksi vuokraamme niitä ulkopuolisille toimijoille.
- ✓ Iso osa kurseistamme toteutetaan muiden hallinnoimissa toimipisteissä lähiopetusperiaatteella. Näiden toimipisteiden opetuksessa käytettävät tilat, koneet ja laitteet ovat yhteiskäytössä muiden toimijoiden kanssa.
- ✓ Yhteiskäyttö lisää tilojen ja resurssien tehokkuutta.

Kulutuksen ja hävikin vähentäminen

- ✓ Opiston tavoitteena on paperittomuus. Pyrimme tähän vähentämällä tulostamista ja monisteiden käyttöä.
- ✓ Suljemme tilojen valaistuksen ja käytössä olevat laitteet yön ajaksi ja päivällä niinä aikoina, joina ne eivät ole käytössä.
- ✓ Kannustamme sekä henkilökuntaa että opiskelijoita veden viisaaseen käyttöön.
- ✓ Kannustamme opetuksessamme aineettomaan kulutukseen ja korostamme aineettomien asioiden ja kokemusten merkitystä. Monilla kursseilla ei tarvita opiskelijakohtaisia oppimateriaaleja tai niitä voidaan kierrättää.
- ✓ Hyödynnämme liikuntakursseilla mahdollisimman paljon kehonpainoa sekä opiston tai kurssilaisten valmiiksi omistamia välineitä.
- ✓ Sanataiteessa puolestaan välttelemme paperikopioita ja käytämme niiden sijaan sähköpostia tai Peda.net-sivustoa.
- ✓ Keramiikkakursseilla korostamme määrän sijaan laatua: valmistettaville esineille mietitään etukäteen käyttötarkoitus ja kursseilla tehdään muistiinpanoja, mikä vähentää epäonnistuneiden töiden määrää ja hävikkiä.
- ✓ Kotitaloudessa ostimme raaka-aineita vain tarvittavan määrän. Jos ruokaa kuitenkin jää, opiskelijamme voivat ottaa ruoan mukaansa itse tuomaansa säilytysrasiaan.

Kiertotalous ja kierrätys

- ✓ Ohjaamme opistolla lajittelemaan jätteet jätehuollon ohjeiden mukaisesti. Sampolaan on lisätty monijakeisia kiertotalouspisteitä lajittelun helpottamiseksi. Muiden hallinnoimissa tiloissa lajittelemme siellä olevien mahdollisuuksien mukaan.
- ✓ Käytämme kädentaitojen ja kuvataiteen kursseilla kierrätysmateriaaleja ja hyödynnämme hävikin. Ompelukursseilla korjaamme ja uusimme vanhoja vaatteita – esimerkiksi vaihdamme rikkiäiset vetoketjut ehjiin ja paikkaamme lastenvaatteet.
- ✓ Kierrätämme myös kursseilta poistettuja oppimateriaaleja. Tampereen seudun työväenopiston opiskelijayhdistys on perustanut Facebook-ryhmän, jossa opiskelijat voivat ostaa ja myydä vanhoja kurssikirjoja ja -välineitä.
- ✓ Sampolan kierrätyspöydän luona henkilökunta, opiskelijat ja paikalliset voivat kierrättää vaatteita, kirjoja ja muita tavaroita.

Vastuulliset hankinnat ja elinkaariajattelu

- ✓ Painotamme hankinnoissamme ekologista kestävyyttä ja elinkaariajattelua. Hyödynnämme muilta saatuja kierrätettäviä toimistohuonekaluja ja käytämme etenkin teknisen työn luokissa muualta opiston käyttöön siirrettyjä laitteita.
- ✓ Kiinnitämme hankinnoissamme huomiota laatuun, kestävyyteen, alkuperään, huollettavuuteen ja monikäyttöisyyteen. Tarpeettomiksi jääneet kalusteet ja laitteet myymme, kierrätämme tai lahjoitamme eteenpäin.
- ✓ Opiston arkkitehtuurin kursseilla kestävyys on sisäänrakennettu teema. Tavoitteena on rakennusten pitkä elinkaari, minkä lisäksi huomioimme ympäristötaiteen osana arkkitehtuuria. Näin saamme kosketuksen luontoon ja luonnonmateriaaleihin.
- ✓ Käytämme kädentaitojen ja kuvataiteen opetuksessa mahdollisimman paljon ekologisia ja kierrätettyjä materiaaleja. Pyrimme lisäksi rumpukursseilla suosimaan paikallisia materiaaleja ja yrityksiä.
- ✓ Kuvataiteen opetuksessa olemme siirtyneet yhä enemmän myrkyttömien aineiden käyttöön.
- ✓ Kotitaloudessa pyrimme hyödyntämään kotimaisia raaka-aineita. Annamme vinkkejä kotimaisen järvikalan hyödyntämiseen ja käytämme vain MSC-sertifioitua tonnikalaa.

Digitaaliset ratkaisut

- ✓ Työväenopiston hallinnossa käytetään sähköisiä järjestelmiä, ja opettajilla on käytössään sähköinen päiväkirja.
- ✓ Järjestämme palavereita ja kokouksia päivittäin verkossa, ja jaamme asiakirjat sähköisesti.
- ✓ Tuemme digitaalisuutta henkilöstön koulutuksella, laitehankinnoilla ja pedagogisilla ratkaisuilla.
- ✓ Hyödynnämme verkko-opetusta mahdollisuuksien mukaan.
- ✓ Opetuksessa on käytössä digitaalisia oppimateriaaleja ja sovelluksia.
- ✓ Tuemme myös sähköistä ilmoittautumista ja asiointia. Lisäksi käytössämme on sähköinen palautejärjestelmä.
- ✓ Tiedotamme opiston toiminnasta monikanavaisesti. Hyödynnämme viestinnässä saavutettavuutta parantavia toimintoja, kuten alt-tekstejä, kuvailutulkkauksia ja selkokieltä.

Perinteet ja ympäristö

- ✓ Toimintamme rakentuu kulttuurisen kestävyyden periaatteille. Vaalimme perinteitä ja tuemme kasvua kohti ekologista elämäntapaa.
- ✓ Toimimme historiatietoisesti ajatuksella ”menneisyys elää meissä” – voidaksemme ymmärtää, minne olemme menossa, meidän on ymmärrettävä, mistä tulemme.
- ✓ Sanataiteessa hyödynnämme elämäntarinoita, satuja ja loruja. Tarjoamme on myös kirjailijoihin liittyviä kursseja Lauri Viidasta Shakespeareen.
- ✓ Arkkitehtuurissa huomioimme rakennettavan ympäristön historian sekä eri aikakausien erityispiirteet.
- ✓ Kotitaloudessa vaalimme sekä suomalaisia ruokaperinteitä että tutustumme eri maiden ruokakulttuureihin. Kurssitarjontamme sisältää myös kasvis- ja vegaaniruokakursseja.
- ✓ Luontosuhteeseen liittyvä perinne on läsnä monilla kursseillamme. Luontoon, ympäristöön ja puutarhaan liittyvät kurssit tarjoavat eväitä ekologiseen elämäntapaan. Aiheina ovat muun muassa kaupunkiviljely, pölyttäjät, luonnonmukainen torjunta ja hiilijalanjälki. Järjestämme yrtti- ja sieniretkiä sekä luonto- ja kaupunkiretkiä.
- ✓ Kestävä yhteiskunta edellyttää myös aktiivista kansalaisuutta. Tarjoamme monipuolista tietoa yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Kurssien ja luentojen aihepiirejä ovat olleet esimerkiksi ekologia ja aktivismi, tulevaisuudentutkimus, vapaaehtoistyö, juridiikka sekä säästäminen ja sijoittaminen.

Turvallisempi tila

Työväenopiston tavoitteena on se, että jokainen voi tuntea olonsa turvallisesti ja tervetulleeksi niin kursseilla kuin opiston tapahtumissa. Emme arvostele vaan kannustamme toisiamme, hyväksymme erilaisuuden ja puramme ennakkoluuloja.

Noudatamme kaikessa toiminnassamme turvallisemman tilan periaatteita. Ymmärrämme, että meistä jokainen on omanlaisensa. Kohtelemme kaikkia kunnioittavasti ja tasapuolisesti riippumatta heidän taustastaan, sukupuolestaan, iästään, etnisyydestään, uskonnostaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muista henkilökohtaisista ominaisuuksistaan.

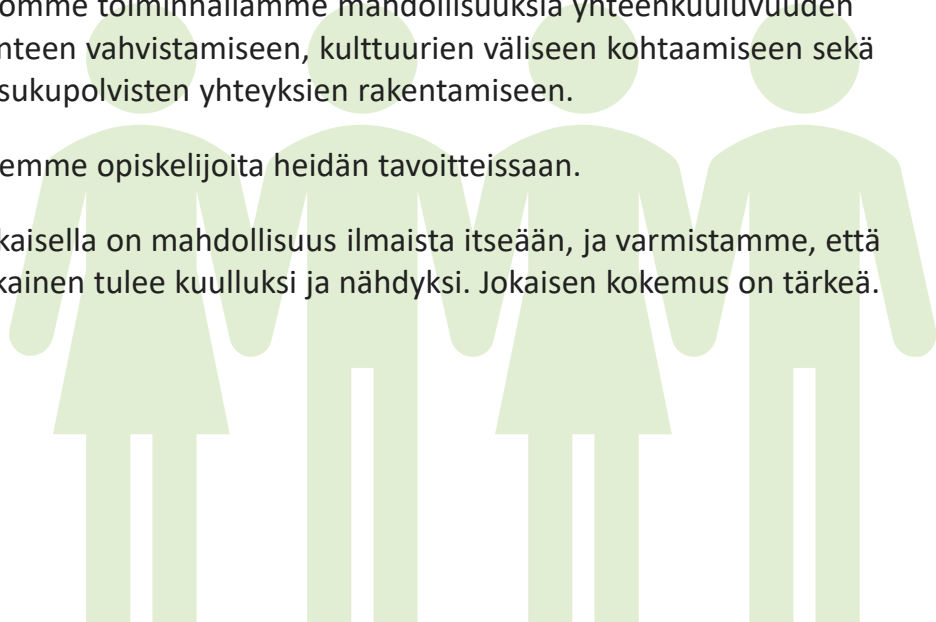
- Olemme kohteliaita ja huomaavaisia kaikkia kohtaan.
- Kunnioitamme toistemme itsemäärättelyä ja yksityisyyttä.
- Annamme tilaa toisillemme. Emme häiritse muita metelöimällä, koskettamalla tai tulemalla liian lähelle.
- Emme käytä loukkaavaa kieltä tai eleitä.
- Voimme erehtyä ja kysyä, sillä emme oleta kaikkien tietävän samoja asioita.
- Kunnioitamme muita ja heidän erilaisia arvojaan.
- Puutumme epäkunnioittavaan käytökseen.

[Turvallisemman tilan periaatteet](#) ja ohjeet epäasialliseen käytökseen puuttumiseen ovat näkyvillä työväenopiston omissa tiloissa ja saatavilla sähköisesti opiston kotisivuilla.

Kannustava ja yhteisöllinen opisto

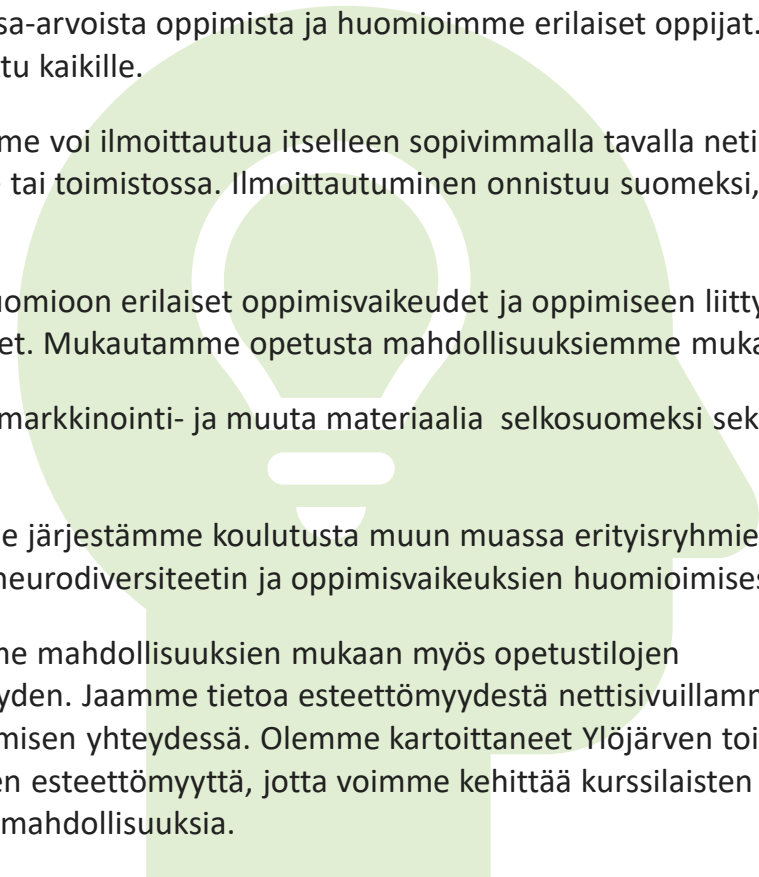
Ihmistenvälisyys merkitsee mahdollisuutta kuulua yhteisöihin ja tulla hyväksytyksi omana itsenään.

- ✓ Toimintamme perustuu yhdessä tekemiseen ja yhteistyöhön, joka välittyy niin arjen kohtaamisissa kuin erilaisissa tapahtumissa.
- ✓ Luomme toiminnallamme mahdollisuuksia yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistamiseen, kulttuurien väliseen kohtaamiseen sekä ylisukupolvisten yhteyksien rakentamiseen.
- ✓ Tuemme opiskelijoita heidän tavoitteissaan.
- ✓ Jokaisella on mahdollisuus ilmaista itseään, ja varmistamme, että jokainen tulee kuulluksi ja nähdyksi. Jokaisen kokemus on tärkeä.

Saavutettava ja tasa-arvoinen oppiminen

- ✓ Tuemme tasa-arvoista oppimista ja huomioimme erilaiset oppijat. Kurssimme on tarkoitettu kaikille.
- ✓ Kursseillemme voi ilmoittautua itselleen sopivimmalla tavalla netissä, puhelimitse tai toimistossa. Ilmoittautuminen onnistuu suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.
- ✓ Otamme huomioon erilaiset oppimisvaikeudet ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet. Mukautamme opetusta mahdollisuuksiemme mukaan.
- ✓ Tuotamme markkinointi- ja muuta materiaalia selkosuomeksi sekä eri kielillä.
- ✓ Henkilöstölle järjestämme koulutusta muun muassa erityisryhmien tarpeiden, neurodiversiteetin ja oppimisvaikeuksien huomioimisesta.
- ✓ Huomioimme mahdollisuuksien mukaan myös opetustilojen esteettömyyden. Jaamme tietoa esteettömyydestä nettisivuillamme ja kurssi-ilmoittautumisen yhteydessä. Olemme kartoittaneet Ylöjärven toimipisteen opetustilojen esteettömyyttä, jotta voimme kehittää kurssilaisten osallistumismahdollisuuksia.
- ✓ Kehitämme jatkuvasti toimintaamme saavutettavuuden parantamiseksi.

Pedagogisia näkökulmia kestävyyismurroksessa

Pedagogisia näkökulmia kestävyysmurroksessa

Kriisiytynyt ja ennakoimaton maailma herättää meissä epävarmuutta ja hallinnan tunteen menettämistä. Tällainen itsestä ja maailmasta irtautuneisuus voi heikentää kokemusta elämän merkityksellisyydestä.

Ratkaisu ei kuitenkaan ole uhkakuvien sivuuttaminen, vaan merkityksellisyyttä voidaan etsiä planetaarisesta ajattelusta: Tutkimalla kytkeytymisiä toisiin ihmisiin ja ei-inhimilliseen todellisuuteen pystymme vahvistamaan maailmaan kuulumisen kokemustamme. Tämä puolestaan avaa uusia toimintamahdollisuuksia ja luo tilaa aktiiviselle toimijuudelle kestävän tulevaisuuden hyväksi. (Laininen 2025.)

Ekososiaalisen sivistyksen sisällyttäminen opetukseen edellyttää kykyä ajatella asioita uudella tavalla. Kestämättömiä oletuksia ja käytäntöjä on uskallettava kyseenalaistaa (Asikainen ym. 2024). Tämä ei koske pelkästään opiskelijoita, vaan myös opettajan on suhtauduttava refleksiivisesti omaan opetukseensa sekä rooliinsa sivistäjänä.

Luvun lähtökohtana on planetaarinen sosiaalipedagogiikka, joka toimii viitekehyksenä oppimisen uudelleenajattelulle. Kestävä tulevaisuus ei synny pelkästään tiedon lisäämisestä, vaan ajattelun, arvojen ja toiminnan muutoksesta. Esittelemme seuraavaksi näkökulmia, joiden avulla ekososiaalisen sivistyksen periaatteita voidaan edistää opetuksessa ja työelämässä.

”Kestävä tulevaisuus ei synny pelkästään tiedon lisäämisestä, vaan ajattelun, arvojen ja toiminnan muutoksesta.”

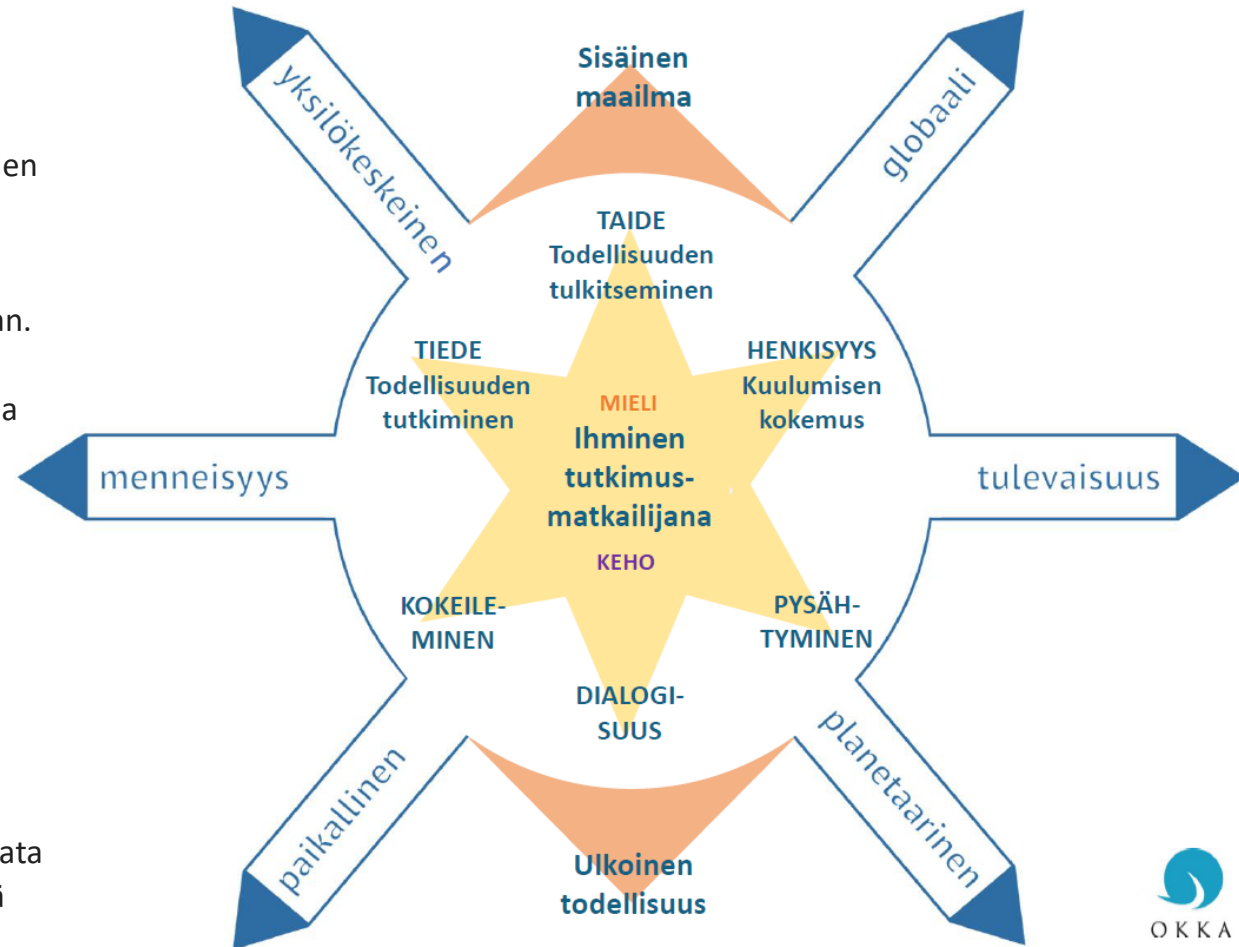
Planetaarinen oppiminen

Lainisen mukaan yksi tämän ajan suurista haasteista on, miten koulutuksella pystytään kasvattamaan yhteiskunnan uudistajia ja kestävän tulevaisuuden rakentajia. Yhteiskunnallinen muutos edellyttää oppimista, joka vahvistaa opiskelijoiden tietoisuutta ja toimijuutta sekä luo elämään merkityksellisyyden kokemusta. (Laininen 2025.) Tämänkaltaista oppimista tukee Salosen ja kumppaneiden (2023) kehittänyt planetaarinen sosiaalipedagogiikka.

Oheisessa kuviossa esitetyn mallin mukaan planetaarinen oppiminen rakentuu systeemiselle ymmärrykselle, joka nojaa sosio-ekologiseen maailmankuvaan. Siinä ihmisen suhde maailmaan hahmottuu tilallisena, ajallisena ja eettisenä ulottuvuutena. Planetaarinen ajattelu ohjaa olemaan yhtä maailman kanssa ja auttaa korjaamaan nykyihmisen irrallista maailmansuhdetta. (Laininen 2025.)

Tilallinen ulottuvuus kuvaa elämän asettumista paikalliseen, alueelliseen ja globaaliin kontekstiin. Se merkitsee kaiken kytkeytyneisyyttä materiaalivirtojen kautta. Ymmärtääksemme valintojemme globaalit vaikutukset, tarvitsemme systeemistä ymmärrystä ja seuraamustietoisuutta. (Asikainen 2025, Salonen ym. 2023.)

Ajallinen ulottuvuus kuvaa suhdettamme menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumoon. Tampereen seudun työväenopiston lähes 130-vuotisessa historiassa meidän tulisi muistaa toimintamme juuret. On pohdittava, millaista vapaata sivistystyötä haluamme tulevaisuudessa, ja miten vaikuttamme vapaalla sivistystyöllä niin paikalliseen kuin planetaariseen elämään. Tulevaisuuteen katsominen merkitsee erilaisten tulevaisuuskuvien hahmottamista sekä oman ja opiskelijan roolin ymmärtämistä siinä. (Asikainen 2025.)

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka tutkimusmatkana (Laininen 2025).

Planetaarinen oppiminen

Eettinen ulottuvuus liittyy hyvän elämän edellytysten luomiseen sekä ekosysteemien toimintaedellytysten vahvistamiseen. Meidän tulisi pystyä avartamaan vastuullisuuden piiriä yksilöistä ja sosiaalisista yhteisöistä planetaariseksi, muun luonnon ja tulevat sukupolvet kattavaksi. (Asikainen 2025, Laininen 2025.)

Planetaarinen oppiminen voidaan ymmärtää tutkimusmatkana omaan itseen ja ympäröivään todellisuuteen. Se auttaa yhdistämään henkilökohtaisen kasvun kulttuuriseen murrokseen korostaen ihmisen toimijuutta sekä moraalista vastuuta kestävästä tulevaisuudesta. (Salonen ym. 2023.)

Näiden tavoitteiden toteutumista tukevia oppimisen lähtökohtia ovat:

- **Tiede**
- **Taide**
- **Henkisyys**
- **Kokeileminen**
- **Dialogisuus**
- **Pysähtyminen**

Mallin mukaan **tiedollinen ymmärrys** maailmasta on yhä tarpeen, mutta se on nykyisessä koulutusjärjestelmässä hallitseva. Tieteeseen perustuva ymmärrys jää väistämättä vajaaksi ja siksi maailmaa pitäisi katsoa myös luovuuden silmin.

Taide tarjoaa mahdollisuuden tehdä tulkintoja todellisuudesta ja antaa olemassa olevalle tiedolle merkityksiä. Lisäksi sen avulla voidaan kuvitella toisenlaisia tulevaisuuksia. (Laininen 2025.)

"Kokemus siitä, että olemme tarpeellisia maailmassa, syntyy tulevaisuuden toivon, yhteenkuuluvuuden tunteen ja konkreettisten tekojen myötä."

Planetaarinen oppiminen

Kun näemme tulevaisuuden mahdollisuutena, joka ei ole sidoksissa pelkästään nykyisiin arvoihimme, toimintatapoihimme tai historiaamme, voidaan vaihtoehtoisia, ekososiaalisesti kestäviä ratkaisuja hyödyntää pohdinnassa siitä, millaista tulevaisuutta haluamme itsellemme sekä planeetallemme. Tätä kutsutaan tulevaisuuslukutaidoksi. (Laininen 2018.)

Myös **henkisyys** on tärkeä osa oppimista. Opimme sen avulla tunnistamaan tunteiden ja kehollisuuden tasolla, mistä kokemus maailmaan kuulumisesta syntyy. (Laininen 2025.) Toivo, myötätunto, herkkyys ja kulttuurin kautta syntyvät kokemukset luovat sekä merkitystä että mahdollistavat erilaisten näkökulmien omaksumisen. (Laininen 2018.)

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka korostaa lisäksi **kokeilemisen** merkitystä: sen sijaan, että määrittelisimme ennalta asiat, jotka meidän pitäisi oppia, meillä tulisi olla riittävästi tilaa kokeilemiselle ja uuden löytämiselle (Laininen 2025).

Tärkeä osa oppimista on edelleen **dialogisuus**, joka voi koostua ajatusten jakamisen ohella tunteiden ja kehollisten viestien jakamisesta. Dialoginen oppiminen on parhaimmillaan yhteisössä tapahtuvaa oppimista, jossa yhteisöstä tulee oppimisen subjekti. Tällöin vaikkapa kansalaisopisto luo yhdessä jaettuun merkityksiä, toimintakulttuuria ja tulevaisuuskuvia. (Laininen 2025.) Syke-hankkeissa olemme hyödyntäneet arvotyöskentelyä jaetun ymmärryksen ja toiminnan vahvistamiseksi.

Hektisessä maailmassa kiirehdimme jatkuvasti eteenpäin. Keskeinen oppimisen lähtökohta on kuitenkin **pysähtyminen** ja asettuminen ei-tietämisen tilaan. Kun meillä on aikaa pysähtyä, ymmärrämme paremmin toisiamme ja hahmotamme syvemmät tarpeemme. (Laininen 2025.)

"Meillä tulisi olla riittävästi tilaa kokeilemiselle ja uuden löytämiselle."

Opettajan planetaarinen toimijuus

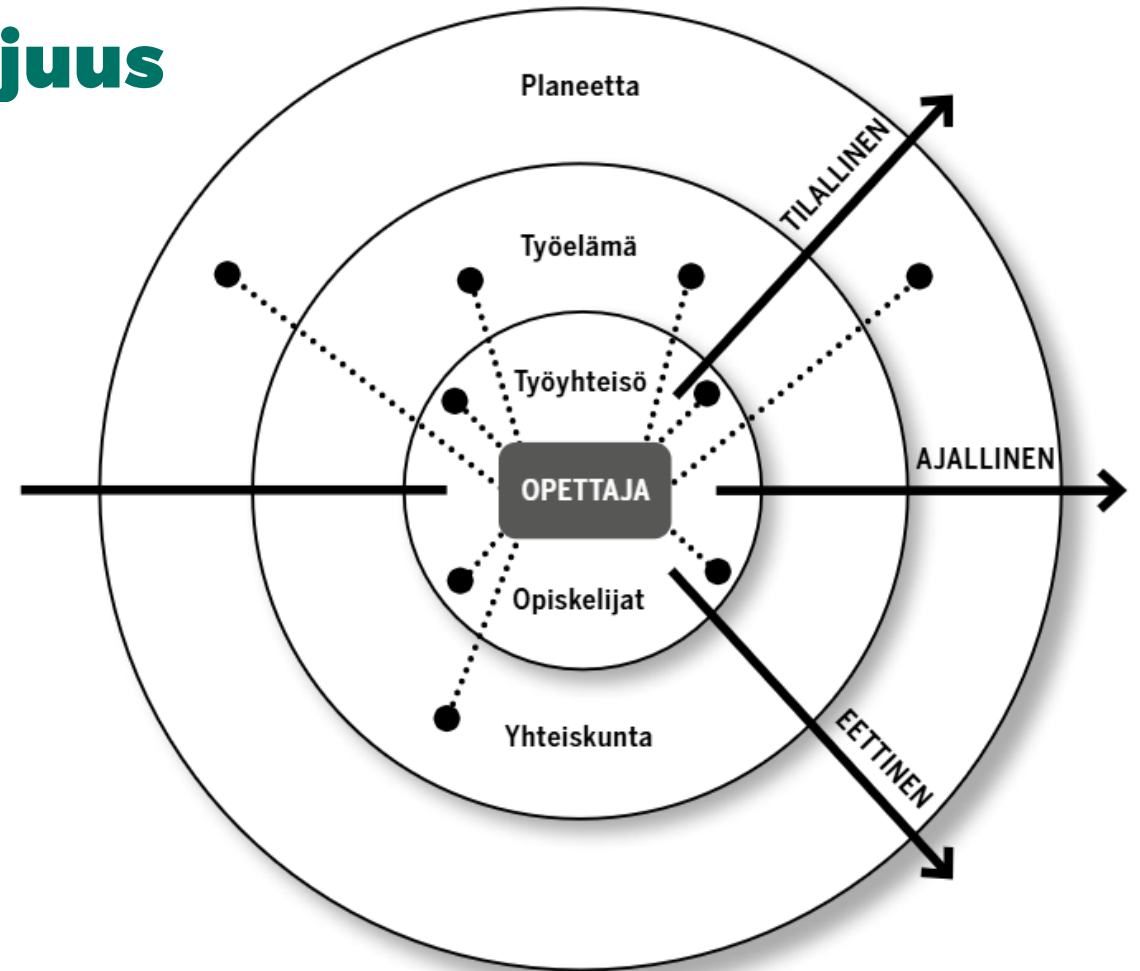
Asikaisen ym. (2024) mukaan yhteiskunnan uudistaminen edellyttää, että opettajat tunnistavat ja kyseenalaistavat koulutuksessa vaikuttavia kestäättömiä ihanteita ja toimintatapoja.

Edellä esitettyjen tilallisten, ajallisten ja eettisten kytkösten tiedostaminen voi auttaa omaksumaan työelämää uudistavaa planetaarista toimijuutta. Toimijuus vahvistuu, kun tulemme tietoisiksi oman toimintamme yhteyksistä ympäröivään todellisuuteen sekä niistä systeemeistä, joiden osana olemme. (Asikainen ym. 2024.)

Oheinen kuvio havainnollistaa opettajan planetaarista toimijuutta, joka rakentuu suhteissa opiskelijoihin, työyhteisöön, yhteiskuntaan ja aina planeetan tasolle. Jokainen suhteiden kenttä koostuu näiden kytkösten mahdollistamasta toimijuudesta, joka voi uudistaa työtä kestäväksi.

Opettajan planetaariseen toimijuuteen sisältyy lisäksi ymmärrys yhteiskunnan, työelämän ja oman ammattialan historiallisesta kehittämisestä sekä toisenlaisista tulevaisuuksista. (Asikainen ym. 2024.)

”Yhteiskunnan uudistaminen edellyttää, että opettajat tunnistavat ja kyseenalaistavat koulutuksessa vaikuttavia kestäättömiä ihanteita ja toimintatapoja.”

Kuvio 1. Ammatillinen opettajuus kuvattuna planetaarisessa kontekstissa (Soveltaen: Salonen ja muut (2023).

Kuvio artikkelista Ammatillisen opettajan planetaarinen toimijuus (Asikainen ym. 2024).

Opettajan planetaarinen toimijuus

Oheisessa taulukossa esitetään, miltä opettajan planetaarinen toimijuus näyttää eri mittakaavoissa ja eri osaamisen tasoilla. Se kuvaa ensinnäkin opettajan uudistuneita suhteita opiskelijoihin, oppilaitokseen ja yhteiskuntaan.

Toimijuus puolestaan rakentuu

- **tiedoista** (kuvaileva taso),
- **muutoksen tekemisen taidoista** (soveltava taso) sekä
- **vastuunotosta ja asenteesta** (integroitunut taso).

(Asikainen ym. 2024.)

Opettajan on mahdollista edetä kuvailevalta ja soveltavalta osaamisen tasolta eli kestävyYTEEN liittyviltä tietojen ja taitojen tasolta kohti integroitunutta osaamista. Tällä tasolla hän omaksuu kestäväN tulevaisuuden ammattilaisen roolimallin, jolla on aktiivinen rooli kestävyystoiminnan kehittäjänä sekä työelämän ja yhteiskunnan uudistajana. (Asikainen 2025.)

Taulukko 1. Opettajan planetaarisen toimijuuden vahvistuminen kuvailevalta tietoisuuden tasolta kohti integroitunutta ammatti-identiteettiä. Opettajan toimijuus laajenee oman opetustehtävän ulkopuolelle oppilaitokseen ja sen verkostoihin.
(Soveltaen Asikainen & Tapani, 2021.)

Osaamiset	opetus	oppilaitos	yhteiskunta
Kuvaileva (tiedot)	Tuntee oman ammatti-alan kestävyYden teki-jät ja kestävyyspedago-giikkaa	Tuntee kestävästi toimivan oppilai-toksen piirteet	Tuntee kestävyYden ohjauskeinot yhteis-kunnassa ja omalla ammattialalla
Soveltava (taidot)	Edistää kestäväää ammat-ti-identiteettiä, soveltaa kestävyyspedagogiikkaa	Edistää oppilaitoksen kestäviä toiminta-tapoja omalla toiminnallaan	Edistää toimijuudellaan kumppaneiden kestä-vyystoimintaa
Integrooi-tunut (vastuun-otto, asenne)	Omaksuu kestäväN tule-vaaisuuden ammattilaisen roolimallin, kehittää kestävyyspedagogiikkaa	Omaksuu aktiivisen roolin oppilaitoksen kestävyystoiminnan kehittäjänä	Omaksuu aktiivisen roolin työelämän ja yhteiskunnan uudista-jana

Kuvio artikkelista Ammatillisen opettajan planetaarinen toimijuus (Asikainen ym. 2024).

Opettajan planetaarinen toimijuus

Asikaisen mukaan on tärkeää, että jokainen tuntee oman ammattialansa kestävyiden tekijät, kestävä oppilaitoksen piirteet ja yhteiskunnan kestävyteen liittyvät ohjauskeinot eli planetaarisen toimijuuden kuvailevan tason. Kaikkien ei kuitenkaan tarvitse toimia samanaikaisesti kaikilla osaamisen tasoilla tai eri mittakaavoissa. Oleellista on löytää itselleen sopivin toiminnan taso. (Asikainen 2025.)

Pohdinnan voi aloittaa esimerkiksi miettimällä, millaisin pienin elein opiskelijoiden aloitteellisuutta ja toimijuutta voi edistää. Asikaisen mukaan yksi konkreettinen keino on unohtaa sana ”mutta”. Sen sijaan, että opettaja tyrmää opiskelijoiden ehdotukset, hänen tulisi toimia keskustelun mahdollistajana, joka suhtautuu avoimesti uusiin ideoihin ja on valmis kehittämään niitä yhdessä. (Asikainen 2025.)

Opettajan planetaarisen toimijuuden vahvistumisessa onkin keskeistä ymmärtää oman esimerkillisyyden, arvojen ja asenteiden vaikutus. Siihen kuuluu myös halu keskustella kestävyysasioista yhdessä opiskelijoiden kanssa. (Asikainen 2025.)

Oman toiminnan kehittämisen voi aloittaa arjen pienillä teoilla, kuten välttämällä uusia hankintoja, kulkemalla työmatkat pyörällä tai keskustelemalla opiskelijoiden kanssa erilaisten valintojen seurauksista. Palopuheiden sijaan omalla esimerkillä voi pyrkiä herättämään ajatuksia muissa.

Mitä on kestävyysosaaminen?

Planetaariseen oppimiseen ja toimijuuteen liittyy olennaisesti kestävyysosaaminen. Sen lähtökohtia ovat:

- **kestävyyden arvostaminen,**
- **systeminen ajattelu,**
- **toimijuus** ja
- **kyky luoda kestäviä tulevaisuuskuvia.**

Kestävyysosaaminen linkittyy oppilaitoksen keskeisiin prosesseihin, kuten opetussuunnitelmatyöhön, ohjaukseen ja arviointiin sekä siihen, miten oppilaitoksessa ja yhteiskunnassa toimitaan. (Asikainen 2025.)

Kestävyysosaaminen antaa välineitä ajatella, suunnitella ja toimia kestävästi (Euroopan komissio 2022). Asikaisen (2025) mukaan opettajan tulisi pystyä soveltamaan kestävyysosaamista työssään sekä tukea opiskelijoita niihin liittyvien tietojen, taitojen ja asenteiden kehittämisessä.

Voit tutustua tarkemmin kestävyysosaamiseen ja sen osa-alueisiin kestävä kehitys koskevan eurooppalaisen osaamis-kehityksen GreenComp-raportista.

GreenComp-raportti

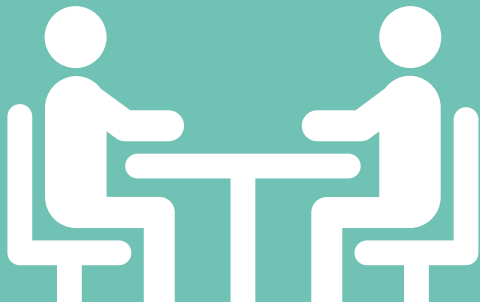
Dialogi oppimisen ja muutoksen välineenä

Kyky pohtia ongelmia globaalissa mittakaavassa ja tuottaa niihin innovatiivisia ratkaisuja edellyttää avoimuutta ottaa vastaan uusia ideoita. Dialogi on keino kyseenalaistaa vakiintuneita toimintatapoja ja ajatusmalleja. Se tukee opiskelijoiden aktiivista osallistumista ja haastaa niin opiskelijat kuin opettajan pohtimaan vaikeitakin aiheita.

Opiskelijoiden kanssa keskusteltaessa on tärkeää pyrkiä aitoon dialogisuuteen. Keskinäisessä dialogissa kaikki osapuolet ovat yhdenvertaisia. Opettajan tehtävä on esittää ajankohtaista tietoa, mutta opiskelijoiden näkemykset ovat yhtä oikeutettu osa dialogia. Opiskelijat ovat usein hyvin perehtyneitä aiheeseen ja tuovat keskusteluun tuoreita näkökulmia.

Aidossa dialogissa kaikki osapuolet

- **tulevat kuulluksi ja kuuntelevat toisiaan**
- **puhuvat avoimesti, rehellisesti ja vilpittömästi**
- **kunnioittavat ja arvostavat itseään ja muita**
- **odottavat eli pohtivat rauhassa erilaisia vaihtoehtoja.**
(Asikainen & Rantanen 2025.)

Dialogissa pyritään refleктоimaan kriittisesti yhteiskuntaa ja sen haasteita pohtimalla eri tekijöiden välisiä yhteyksiä ekososiaalisen sivistyksen arvojen mukaisesti. Ajatuksia jakamalla osallistujat voivat saada toisiltaan vertaistukea vaikeiden ja ristiriitaisten tunteiden käsittelyyn. Tämä voi auttaa siirtymään ahdistuksesta kohti voimaantumista. Vaihe on olennainen askel kohti aktiivista toimijuutta ja transformatiivista oppimista. (Laininen 2018.)

Dialogisuus toimintatapana edellyttää, että

- **kaikki osallistuvat ja ovat aidosti läsnä**
- **toisen kertomaa kuunnellaan sanatarkasti**
- **toisen ajattelusta tiedustellaan avoimilla kysymyksillä**
- **keskeneräisyys ja kehitteillä olo sallitaan**
- **asenne toisia kohtaan on rohkaiseva, kannustava ja empaattinen**
- **omat ennakkokäsitykset tunnistetaan ja ne ollaan valmiit vetämään syrjään**
- **kokonais kuvan rakentamiseen pyritään synteesein.**
(Asikainen & Rantanen 2025.)

Kohti transformatiivista oppimista

Edellä kuvattu planetaarinen sosiaalipedagogiikka on luonteeltaan emansipatorista ja muutosta generoivaa. Sen pyrkimyksenä on transformatiivinen oppiminen, joka tarkoittaa merkittävää ajattelutavan muutosta suhteessa yksilön ennakkoletuksiin ja -käsityksiin sekä yhteiskunnan normeihin ja käytäntöihin. Parhaimmillaan transformatiivinen oppiminen voi synnyttää oppivia yhteisöjä ja ekosysteemejä, jotka johtavat kulttuurista murrosta kohti kestävästä yhteiskuntaa ja maailmaa. (Laininen 2018, Salonen ym. 2023.)

Transformatiivinen oppiminen voidaan nähdä ekososiaalisen sivistyksen osana ja sen toteutumisen mahdollistajana. Laininen (2018) esittää ekososiaalisen sivistymisen **kognitiivisella, metakognitiivisella** ja **transformatiivisella** tasolla toteutuvana oppimisprosessina.

1) **Kognitiivinen:**

- Tieto ja ymmärrys

2) **Metakognitiivinen:**

- Uskomusten, käsitysten ja arvojen kriittinen reflektointi

3) **Transformatiivinen:**

- Käsitysten ja ihmisen maailmansuhteen uudistuminen

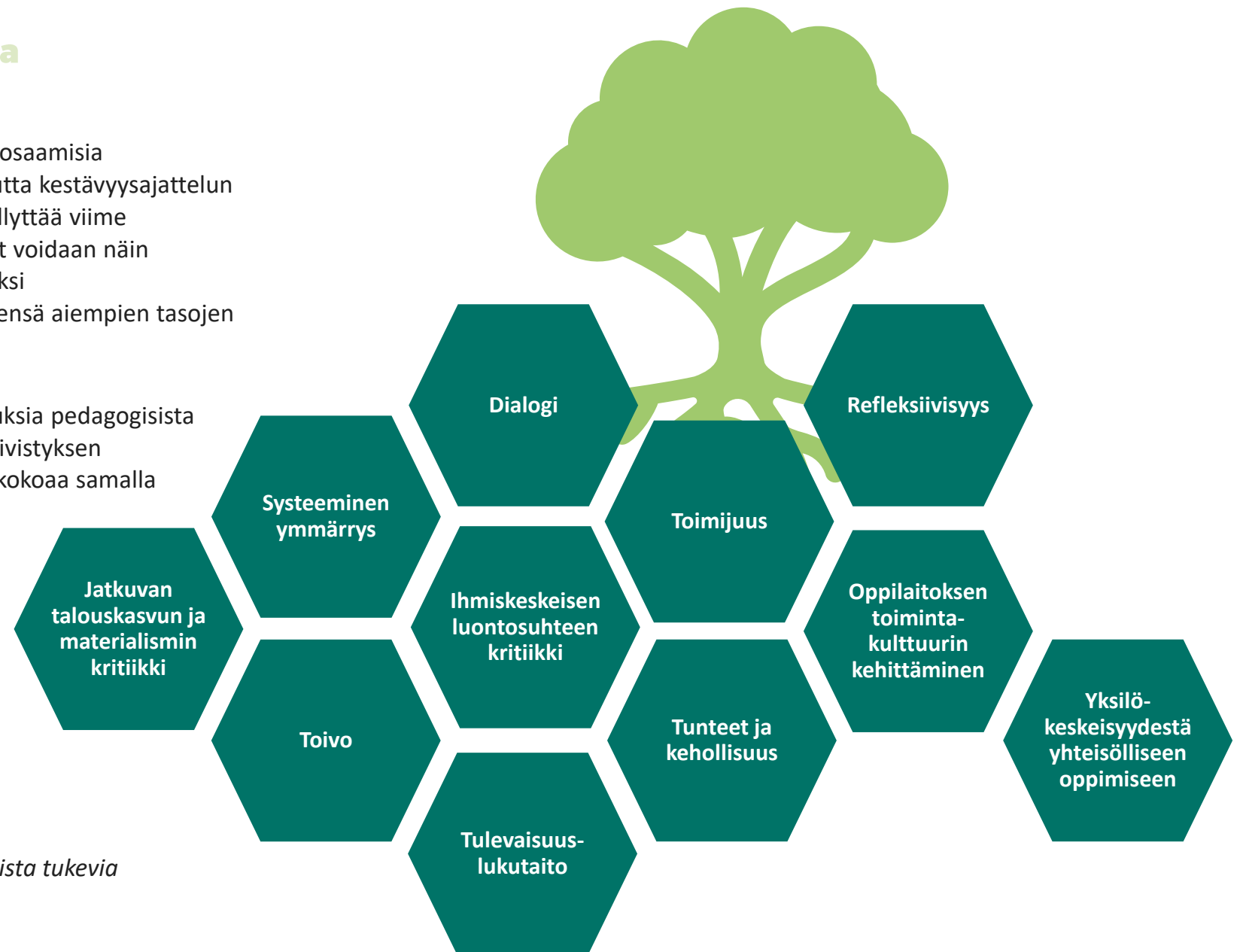

Ekososiaalisen sivistyksen kehittäminen eri oppimisen tasoilla (Laininen 2018, soveltaen Sterling 2010).

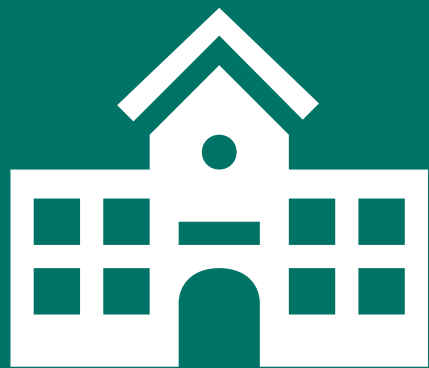
Kohti transformatiivista oppimista

Ekososiaaliseen sivistykseen liittyviä tietoja, taitoja ja osaamisia voidaan kehittää kaikilla edellä mainituilla tasoilla, mutta kestävyysajattelun sisäistäminen toimintaa ohjaavaksi orientaatioksi edellyttää viime kädessä transformatiivista oppimista. Oppimisen tasot voidaan näin ollen tulkita toisiinsa nähden hierarkkisinä, minkä lisäksi transformatiiviselle tasolle eteneminen edellyttää yleensä aiempien tasojen omaksumista. (Laininen 2018.)

Oheiseen kuvioon on poimittu Lainisen (2018) suosituksia pedagogisista lähestymistavoista, jotka tukevat sekä ekososiaalisensivistyksen sisäistämistä että transformatiivista oppimista. Kuvio kokoaa samalla käsikirjan teoreettiset ydinajatuksat.

Ekososiaalista sivistymistä ja transformatiivista oppimista tukevia lähestymistapoja (mukaillen Laininen 2018).

Ekososiaalinen sivistys osaksi työväenopiston toimintaa

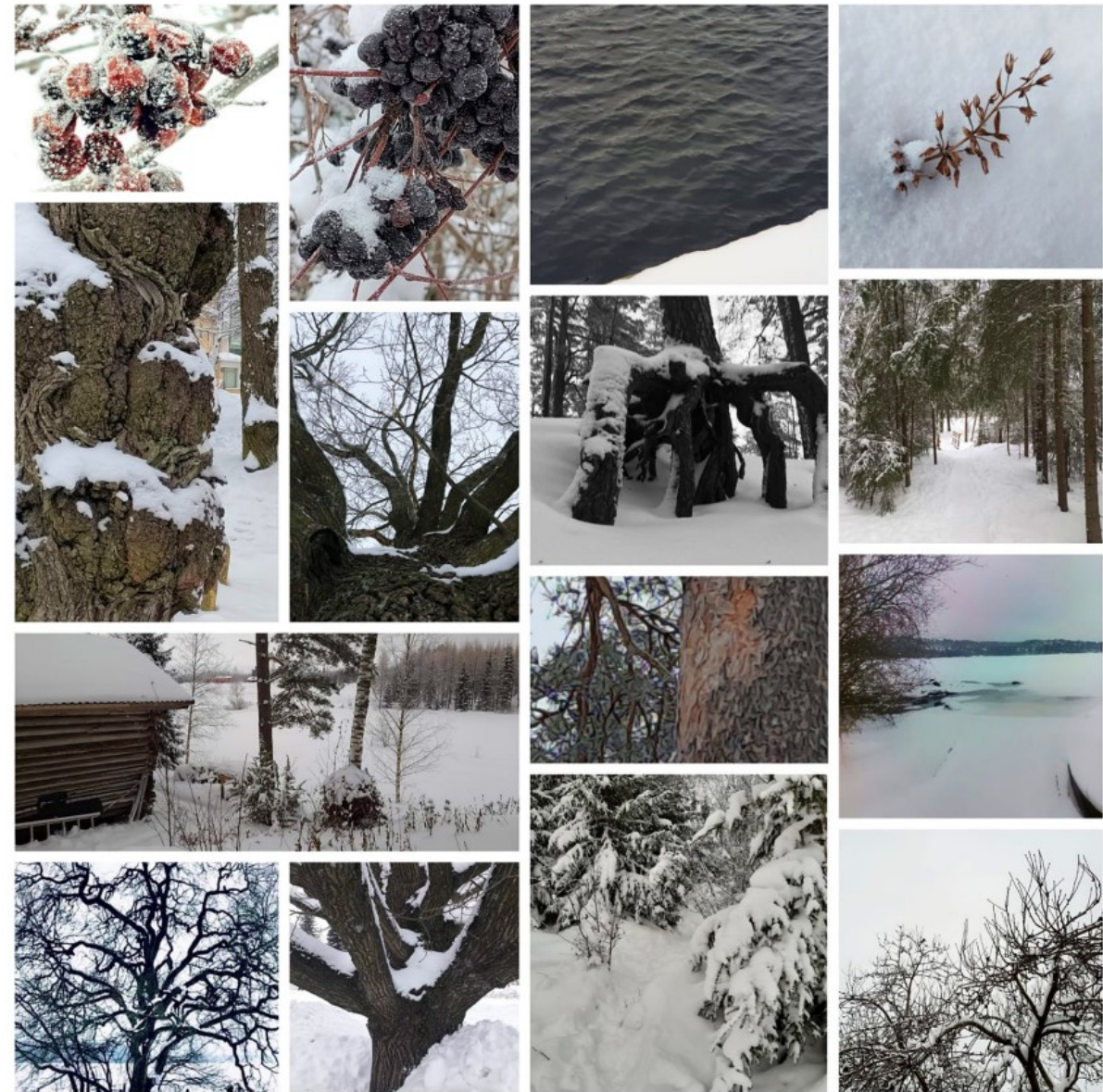
Ekososiaalinen sivistys osaksi työväenopiston toimintaa

Kun organisaatio toteuttaa muutosta, se tarvitsee ennakoivia ja aktiivisia toimia, jotta muutos juurtuu pysyväksi osaksi arkea. Tällöin korostuvat aloitteellisuus ja kyky nähdä eteenpäin. Erityisesti silloin, kun tavoitteena on syvälinen oppiminen ja ajattelutapojen muutos (*transformatiivinen oppiminen*), tarvitaan kykyä tarkastella omaa toimintaa kriittisesti (*refleksiivisyys*) ja halua kehittyä aktiivisesti.

Tampereen seudun työväenopistolla kestävän kehityksen ajurina toimivat Syke-hankkeet. Hankkeissa järjestetyt työpajat antoivat henkilöstölle mahdollisuuksia tuoda esiin omia näkemyksiään, vaihtaa ajatuksia muiden kanssa sekä yhdistellä ammatillisia ideoita. Arvotyöskentely vahvisti ekososiaalisen sivistyksen asemaa opiston pysyvänä käytäntönä. Hankkeissa panostettiin myös yhteistyöhön esimerkiksi korkeakoulujen ja muiden kumppaneiden kanssa.

Tässä luvussa paneudumme siihen, miten ekososiaalisen sivistyksen periaatteita voi sisällyttää konkreettisesti kansalaisopistojen opetukseen ja toimintaan. Syke-hankkeiden aikainen arvotyöskentely sekä eri ainealueiden opettajien käytännön kokemukset tarjoavat esimerkkejä ja apuvälineitä tuleville tekijöille.

Kuvassa on Syke 1 -hankkeen ensimmäisessä arvotyöpajassa tehdyn valokuvaustehtävän tuotoksia, joissa tulee esiin osallistujille tärkeitä luontokohteita heidän lähiympäristöstään.

Arvotyöskentely

Syke 1 -hankkeen yhtenä tavoitteena oli luoda työväenopistolle yhteiset, toimintaa ohjaavat arvot.

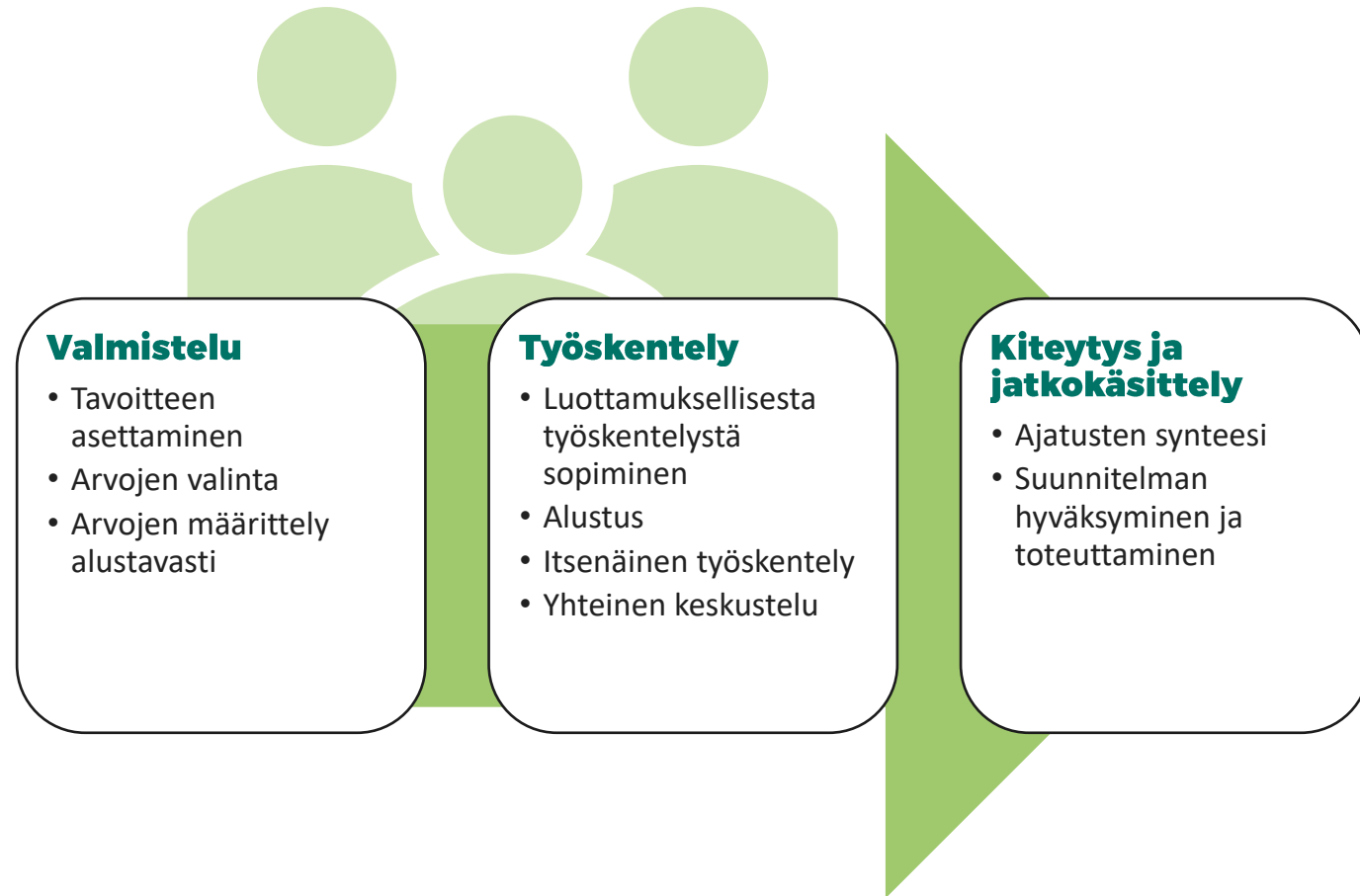
Aloitimme yhteisen arvopohjan rakentamisen vuonna 2022 henkilöstölle järjestetyissä arvotyöpajoissa. Työskentelyssä tukeuduttiin ekososiaalisen sivistyksen arvoihin, joiden merkitystä pohdimme sekä suhteessa omaan työhön että työväenopiston toimintaan. Arvotyöskentelyllä pyrimme herättelemään merkityksellisyyden ja yhteisöllisyyden kokemuksia, jotka edesauttavat pysyvän muutoksen aikaansaamista.

Työskentelyn päätteeksi valitsimme työväenopiston arvoiksi

- **ihmistenvälisyyden,**
- **kohtuullisuuden** ja
- **seuraamustietoisuuden.**

Arvotyöskentelyä voi toteuttaa lukuisin eri tavoin.

Esittelemme seuraavaksi perusmallin, jonka avulla pääset alkuun oman ryhmäsi kanssa. Esimerkit on poimittu edellä mainituista työpajoista.

Arvotyöskentelyn malli.

Arvotyöpajan toteuttaminen 1/3

1. Työpajan valmistelu

1. Määritä työpajalle selkeä tavoite kohderyhmän mukaan.
→ Esim. Luodaan opistolle yhteinen arvopohja.
2. Valitse tavoitteen perusteella 2–4 työstettävää arvoa.
→ Esim. ekososiaalisen sivistyksen arvot.
3. Laadi arvoille alustavat määritelmät, jotta työskentelyä ei tarvitse aloittaa tyhjästä.

Arvotyöpajan toteuttaminen 2/3

2. Työskentely

Työpajan aluksi osallistujien kanssa voidaan sopia yhteisesti luottamuksellisesta työskentelystä:

- ✓ Heitämme valmiit roolit hetkeksi pois ja keskitymme kohtaamaan toisemme ihmisinä.
  - ✓ Mikään työpajassa sanottu tai esiin noussut asia ei vaikuta toisten kohteluun.
  - ✓ Työpajasta saamme ottaa mukaamme oivallukset ja myönteiset kokemukset.
1. Aloita työpaja alustuksella, joka johdattelee käsiteltäviin arvoihin ja kannustaa valmiiden vastausten sijaan pohtimaan itse.
  2. Siirry sitten itsenäiseen työskentelyyn, jonka aikana osallistujat pohtivat arvoja tietystä näkökulmasta. Työskentely voi tapahtua kirjoittaen tai jollain muulla ilmaisukeinolla.
    - Esim. refleктоiva kirjoitustehtävä: "Mikä omassa työssäni on kohtuullista ja mikä kohtuutonta?"
    - Esim. valokuvaustehtävä: kuvaa itsellesi merkityksellinen luontokohde.

3. Jatka seuraavaksi työskentelyä yhteisellä keskustella ja ajatusten koonnilla.
Varmista, että ilmapiiri on kannustava, ja jokainen tulee kuulluksi. Hyvä fasilitaattori osaa myös haastaa osallistujien näkemyksiä ja pyytää niiden tueksi perusteluita (vrt. teesi–antiteesi–synteesi).

→ Esim. Fasilitaattori esittää väitelauseita kohtuullisuudesta, joihin voi vastata kyllä tai ei. Osallistujat ottavat kantaa väitteisiin toiminnallisesti esimerkiksi nousemalla ylös, jos he ovat väitteen kanssa samaa mieltä tai jäämällä istumaan, jos he ovat väitteen kanssa eri mieltä. Sen jälkeen fasilitaattori voi kysyä, miksi nousit ylös tai jäit istumaan. Harjoituksen tarkoituksena on toimia keskustelun avaajana.

Arvotyöpajan toteuttaminen 3/3

3. Arvojen kiteyttäminen ja jatkokäsittely

1. Tee keskustelun aikana synteesejä, joiden pohjalta voitte muotoilla yhteisen suunnitelman. Osallistujat voivat hyväksyä ehdotuksen tai esittää siihen muutoksia.

→ Esim. Opiston uudet arvot ovat ihmistenvälisyys, kohtuullisuus ja seuraamustietoisuus.

2. Palaa sitten työpajan alkuperäiseen tavoitteeseen ja arvioi suunnitelmaa suhteessa siihen.
3. Sovi lopuksi jatkosta. Millä tavoin yhteistä suunnitelmaa aiotaan toteuttaa ja seurata? Miten se tuodaan arkeen? Voiko suunnitelman visualisoida?

→ Esim. Arvotyöskentely jatkuu henkilöstön tiimipalaverissa ja koulutuksissa. Arvoja aletaan myös jalkauttaa osaksi opiston toimintaa. Jalkauttamisessa hyödynnetään ekososiaalisen sivistyksen ja kestävän kehityksen huoneentaulua, joka kiteyttää opiston keskeiset kestävyysarvot ja on näkyvillä opiston tiloissa.

Kokemuksia ja oivalluksia opetuspiloteista

Syke 1 -hankkeen aikana toteutettiin taito- ja taideaineiden opetuspilotteja. Niiden tavoitteena oli tutkia, miten ekososiaalisen sivistyksen arvoja voi viedä käytäntöön opiskelijoiden elämänpiiriin ja miten oppilaitos voi luoda merkityksellisiä yhteyksiä. Taideperusteisessa oppimisessa yhdistyvät rationaalinen, kehollinen ja intuitiivinen tietäminen, joiden avulla voidaan luoda vaihtoehtoisia todellisuuden tulkintoja sekä syventää edelleen transformatiivisuutta (Laininen 2018).

Kokeiluun lähteneet opettajat saivat vapaasti valita opetuspilottinsa toteutustavan oman ainealueensa ehdoin. Pilottien aikana syntyi monenlaisia havaintoja ja oivalluksia, joita esittelemme seuraavaksi. Luvun loppuun olemme koonneet opetuspilotteja toteuttaneiden opettajien vinkkejä pilotin suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Kädentaidot

Kuvataide

Teatteritaide

Tanssi

”Opetuspilottien tavoitteena oli tutkia, miten ekososiaalisen sivistyksen arvoja voi viedä käytäntöön opiskelijoiden elämänpiiriin ja miten oppilaitos voi luoda merkityksellisiä yhteyksiä.”

Värjäystä luonnonväreillä – kädentaitojen opetuspilotti

Kädentaitojen suunnittelijaopettaja Ulla Tujula vei ekososiaalisen sivistyksen arvot aikuisten käsityön taiteen perusopetukseen. Opiskelijat värjäisivät luonnonväreillä lankoja ja kankaita sekä tutustuivat ekoprinttaukseen.

Kestävä kehitys sisällytettiin opintojaksolle kokonaisvaltaisesti ja opiskelijat orientoitiin tavoitteisiin heti opintojakson alussa. Tujula aloitti kertomalla työväenopiston Syke-hankkeesta ja sen arvoista. Hän valitsi seuraamustietoisuuden kurssin lähestymistavaksi, ja se oli läsnä oppimisprosessin jokaisessa vaiheessa. Opiskelijat pohtivat suunnittelu- ja valmistusprosessien aikana, minkälaisia seurauksia omilla valinnoilla ja teoilla on kestävän kehityksen näkökulmasta.

Tujulan mukaan seuraamustietoisuus konkretisoituu kasvivärjäyksessä, sillä kasvien keräämisestä ja värjäämisestä ei saa aiheutua ympäristöhaittoja. On pohdittava ensinnäkin, millaiset kasvit sopivat värjäykseen sekä mistä ja kuinka paljon niitä voi kerätä. Lisäksi on huomioitava värjäyksestä syntyvä kemikaalikuorma, joka minimoitiin käyttämällä kasviväriin kiinnittämiseen 10 prosentista alunaa ja ruosteisia nauloja. On myös muistettava, että värjäyksestä syntyviä liemiä ei saa kaataa luonnonvesiin.

Opintoihin sisältyvä värjäystyöpaja pidettiin Näsijärven rannalla Ylöjärven Kesäpirtillä. Luonnonvärien valmistus on hidas prosessi, mikä rauhoitti yhdessäoloon ja syvällisiin keskusteluihin elävän tulen äärellä.

Leiriolosuhteissa niin opettaja kuin opiskelijat osallistuivat tasavertaisesti työskentelyyn, kuten veden kanton ja nuotion sytytykseen, mikä vahvisti työpajan kokemuksellisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Luonnonvärien valmistaminen on hidas prosessi, mikä rauhoitti käsityön taiteen opiskelijat yhdessäoloon ja syvällisiin keskusteluihin elävän tulen äärellä.

Värjäystä luonnonväreillä – kädentaitojen opetuspilotti

Myöhemmin opiskelijat valmistivat kehyskudontatekniikalla tekstiiliteoksia ekososiaalisen sivistyksen ja kestävän kehityksen teemojen innoittamina. Teokset ottivat kantaa muun muassa ilmastonmuutokseen, ympäristön pilaantumiseen, lajikatoon ja ihmisen ahneuteen. Toisaalta niissä nostettiin esiin myös toivo, luonnon vaaliminen ja mahdollisuus vaihtoehtoisesta maailmasta.

Opintojakson myötä opiskelijoiden tiedot laajenivat kasvivärjäystä pidemmälle aina kasvien keräämisestä ekososiaalisen sivistyksen arvojen omaksumiseen. Kestävä elämäntapa ja seuraamustietoisuus tulivat lähemmäksi opiskelijoiden arkea ilmeten esimerkiksi tietoisempaan kulutuskäyttäytymisenä.

Opetuspilotti lähti liikkeelle Tujulan henkilökohtaisesta kiinnostuksesta kasvivärjäykseen, jota hän on opettanut parikymmentä vuotta. Pilotin myötä kestävyysteemojen ja -arvojen käsittely on tullut pysyvästi mukaan vuosittain toistuvalla opintojaksolle.

Tujula rohkaisee myös muita opetuspilotin toteuttamiseen: Sen käynnistämiseksi ei tarvita monipolvisia suunnitelmia ja tavoitteita, vaan opettajan kiinnostus aiheeseen riittää. Kun opettaja on innostunut, tarttuu se opiskelijoihinkin.

*Teos: Sari Maali 2022. Kaksi kirjaa – Kaksi vaihtoehtoa.
"Kumpaa tarinaa sinä kirjoitat?"*

"Pilottiin ei tarvita monipolvisia suunnitelmia ja tavoitteita, vaan opettajan kiinnostus aiheeseen riittää. Kun opettaja on innostunut, tarttuu se opiskelijoihinkin."

Sari Maali

Tietoisuustaidot tutuksi – teatteritaiteen opetuspilotti

Työväenopiston tuntiopettaja Disa Kamula toteutti opetuspilottit lasten ja nuorten teatteritaiteen perusopetuksessa. 12–17-vuotiaiden ryhmissä harjoiteltiin tietoisuustaitoja ja työstettiin kestävyysteemoja.

Kamula tutustutti oppilaat tietoisuustaitoihin meditaatioharjoituksilla, jotka auttoivat heitä hiljentymään ja keskittymään hetkeen. Läsnäoloa tukevat harjoitukset sisälsivät muun muassa hengitysharjoituksia ja mielikuvamatkoja. Tietoisuustaitojen harjoittelu voi parhaimmillaan synnyttää syvemmän tunnetason tietoisuuden ihmisen ja luonnon yhteydestä (Laininen 2018).

Kestävän kehityksen teemoja käsiteltiin opetuksessa teatterin keinoin. Etenkin 15–17-vuotiaiden ryhmä tarttui innokkaasti aihepiiriin, ja lopputuloksena syntyi dystooppinen Beezzz-näytelmä, jonka maailma on lähtöisin **Maja Lunden** teoksesta Mehiläisten historia. Työryhmälähtöisessä työskentelyssä nuoret pääsivät itse luomaan teosta ja tekemään siitä sellaisen kuin halusivat. Kamulan mukaan omistajuus tekstiin teki näytelmästä nuorille erityisen merkityksellisen ja sai heidät pohtimaan kestävyysteemoja.

Teatteri taidemuotona ohjaa toimijuuteen, mikä vahvistaa muutосkykyä omassa elämässä ja ympäröivässä yhteiskunnassa.

Tietoisuustaidot tutuksi – teatteritaiteen opetuspilotti

Nuoret ovat kestävyysasteen liittyviltä tiedoiltaan ja taidoiltaan jakautuneita. Opetuspilotin aikana tapahtuikin paljon vertaisoppimista, kun asiaan perehtyneemmät opettivat asiasta tietämättömpiä. Kamula huomasi, että toisilta nuorilta lähtöisin oleva tieto sai oppilaat kiinnostumaan aihepiiristä enemmän kuin auktoriteettilähtöisessä opetuksessa.

Kestävyysasioiden käsittely lasten ja nuorten kanssa edellyttää sensitiivisyyttä. Kamula painottaa, että nuoret eivät ole vastuussa kestävyyskriisistä, eikä heille tule säilyttää enempää huolta kuin he ovat valmiita vastaanottamaan. Siksi on tärkeää lähestyä aihetta toiveikkuuden, tulevaisuususkon ja yhdessä tekemisen kautta. Teatterin keinoin voidaan käsitellä vaikeitakin aiheita.

Draaman avulla voidaan paitsi eläytyä toisten tunteisiin ja haasteisiin myös irrottautua todellisuuden rajoista ja säännöistä sekä kehittää kykyä ajatella uudesta näkökulmasta. Roolityöskentelyllä voidaan tutkia esimerkiksi ihmisten erilaisia suhtautumistapoja ilmastonmuutokseen. (Lehtonen ym. 2020.) Parhaimmillaan draamallinen tila luo turvallisen ympäristön käsitellä ristiriitaisia tunteita, mikä voi kirvoittaa keskustelua ja tuoda uusia näkökulmia, ymmärrystä ja välineitä todellisuuden haasteisiin.

”Kestävyysasioita on tärkeää lähestyä toiveikkuuden, tulevaisuususkon ja yhdessä tekemisen kautta. Teatterin keinoin voidaan käsitellä vaikeitakin aiheita.”

Mikrobin sielunmaisema – kuvataiteen opetuspilotti

Kuvataidekoulu Sara Hildén -akatemiassa opetuspilottiin lähti mukaan kolme opettajaa seitsemän opetusryhmänsä kanssa. Opettaja Anni Toivonen pilotoi arvopohjaista työskentelyä 9–11-vuotiaiden ryhmissä, joissa oppilaat saivat maalata luonnonväreillä, kuten punakaalilla, punajuurella, mustikalla ja marja-aronialla. Värien jalostamisessa hyödynnettiin myös ruokasoodaa ja sitruunamehua.

Työskentelyn teemana Sara Hildén -akatemian ryhmissä oli ihmisen mikrobiomi. Oppilaat pääsivät eläytymään ihmisen elimistössä elävän mikrobin kokemusmaailmaan ja maalaamaan sen sielunmaisemaa.

Mikrobiomi valittiin teemaksi, koska oppilaille haluttiin tehdä näkyväksi, että ihminenkin on kokonainen ekosysteemi – osa luontoa, ei siitä irrallinen. Toivonen innosti oppilaat pohtimaan ajatusta siitä, että ihminen on kuin sademetsä, joka kuhisee elämää: Olemme riippuvaisia mikrobiomistamme, ja monet eliöt puolestaan ovat riippuvaisia meidän olemassaolostamme. Siksi meidän tulee myös pitää huolta mikrobeistamme.

Työskentely herätti oppilaat pohtimaan omaa paikkaansa luonnossa. Keskeisiä pohdintoja synnyttivät kysymykset siitä, onko ihminen eläin, mikä erottaa ihmisen muista eläimistä ja mitä tarkoittaa, jos olemme tai emme ole osa luontoa. Lisäksi tunneilla keskusteltiin mikrobien aiheuttamista tuntemuksista, kuten ällötyksestä.

Mikrobin sielunmaisema – kuvataiteen opetuspilotti

Pilotissa päätettiin käyttää luonnonvärejä, jotta oppilaiden materiaalitietoisuus paranisi. Oppilaiden kanssa keskusteltiin siitä, että kaikki käyttämämme materiaalit on tehty jostakin ja niillä on aina jokin alkuperä. Toisin kuin itse tehdyissä väreissä, kaupasta ostetuista väreistä ei välttämättä tiedä, mitä ne sisältävät. Luonnonvärien tekeminen konkretisoi oppilaille värien valmistamisen työläyden ja sen, että jonkun täytyy ne tehdä. Toivonen lisää, että materiaalien alkuperä on asia, jota kuvataidekoulussa pysähdytään pohtimaan jatkuvasti.

Opetuspilotti tarjosi oppilaille innostavaa työskentelyä, ja he olivat ylpeitä sekä itse tekemistään väreistä että maisemamaalauksistaan. Luonnonvärien tekeminen ja käyttö oli kaikille oppilaille uutta ja synnytti hienoja oivalluksen ja ihmetyksen kokemuksia. Toivosen mukaan se vaatii opettajalta paljon vaivannäköä ja ylimääräistä työtä, mutta on erityistilanteissa vaivan arvoista. Monen mielestä luonnonväri työskentely oli nimittäin lukukauden parasta puuhaa.

Pilotti oli myös siihen osallistuneiden opettajien näkökulmasta merkityksellinen. Sen myötä kestävyysajattelu, ekosysteemitietoisuus ja materiaalisuuden pohdinta juurtuivat syvemmin osaksi opettajien perustyötä. Toivonen kuvailee, että pilotin käynnistämä ajatusprosessi on vaikuttanut syvästi hänen ajatteluunsa myös sen jälkeen. Toivosen tärkein vinkki muille opetuspilottia suunnitteleville onkin varata aikaa kestävyysajattelun filosofiselle pohdinnalle. Pelkkä kasviväreillä maalaaminen ei vielä täytä ekososiaalisen sivistyksen tavoitteita. On tärkeää miettiä asioita pitkällä aikavälillä, Toivonen summaa.

Vinkkejä opetuspilotin suunnitteluun

Aloita rohkeasti omista kiinnostuksen kohteista

- Pilotin käynnistämiseen riittää yksi hyvä tavoite.
- Innostus ja esimerkki tarttuvat opiskelijoihin.

Johdattele opiskelijat aiheeseen ja sanoita työskentely

- Tee kurssin tavoitteet opiskelijoille selväksi heti alussa.
- Perustele, miksi kurssille on valittu tietty lähestymistapa.
- Älä pidä asioita itsestään selvinä.

Älä unohda innovatiivisuutta pilotin suunnittelussa

- Kestävyysskysymykset ovat kompleksisia, joten myös niiden ratkaisut vaativat ajattelun uudistamista.
- Vanhat kurssimallit eivät välttämättä toimi. Siksi tarvitaan rohkeutta, luovuutta ja tuoreita näkökulmia.

Varaa aikaa keskustelulle ja pohdinnalle

- Kannusta opiskelijoita kysymään ja pohtimaan.
- Purkakaajatuksia yhdessä.

Mieti, onko kurssi sellainen, että kestävyysteemat istuvat siihen

- Ovatko opiskelijat valmiita pohtimaan ja kyseenalaistamaan totuttuja käytäntöjä vai tulevatko he kurssille harrastamaan ja rentoutumaan?
- Pohdinnan tulisi olla kannustavaa ja mielekästä, ei hätäistä tai väkinäistä.

Ota työskentelyyn mukaan tunnetaidot

- Kaikenlaisten tunteiden käsittely osaksi oppimista.
- Leikki ja luovuus tukevat tunnetaitojen kehittämistä.

Huomioi ainekohtaiset mahdollisuudet

- Kestävyysteemojen sisällyttäminen ja käytännön työskentely sopivat paremmin tiettyihin ainealueisiin.
- Aineettomaan opetukseen, kuten liikuntaan voi olla vaikea lisätä konkretiaa.

Harjoita tietoisuustaitoja

- Läsnäolo ja keskittyminen hetkeen.
- Tietoisuuden lisääminen auttaa toimimaan seuraamustietoisesti.

Yhdistä eri ainealueita

- Jos kurssi ei sellaisenaan sovellu pilotoinnin kohteeksi, voi miettiä eri ainealueiden yhteistä kurssia.
- Esimerkiksi liikunnan ja tietoaikkeen yhdistäminen.

Muista planetaarinen ajattelu ja systeeminen ymmärrys

- osana jokapäiväistä työtä ja toimintaa.
- Miten tässä hetkessä tekemäni valinta vaikuttaa paikallisesti/kansallisesti/globaalisti nyt ja tulevaisuudessa?

Kulttuurien sillanrakentaja – ekososiaalinen sivistys ja kestävä kehitys kielten opetuksessa

Kielten suunnittelijaopettajat Paula Fiskaali ja Susanna Ylihärsilä sekä kielenopettaja Minna Haapasalmi keskustelivat yhteisen pöydän äärellä, miten ekososiaalisen sivistyksen arvot näkyvät työväenopiston kielten ainealueella. He pohtivat aihetta muun muassa kurssisuunnittelun, opetuksen ja Tampereen seudun kielitarjonnan näkökulmasta.

Kielten opiskelussa tavoitellaan merkityksellisyyttä, ihmistenvälisyyttä ja kulttuurista moninaisuutta

Opiskelemalla kieliä vaalimme erilaisia perinteitä ja tapoja sekä luomme merkityksellisyyden kokemusta. Kieltenopetus toimii sillanrakentajana eri kulttuurien välillä. Oppitunneilla vertaillaan yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia oman ja vieraan kielen ja kulttuurin välillä, pyritään ymmärtämään uutta kulttuuria ja ihmetellään yhdessä uusia sanoja ja käsitteitä.

Kielellinen ja kulttuurinen ymmärrys auttaa vähentämään ennakkoluuloja ja luo valmiuksia pärjätä ja toimia maailmassa. Opistolla kulttuurista ymmärrystä rakennetaan puolin ja toisin – avaramme kieltenopetuksella sekä kantasuomalaisten maailmankuvaa että autamme maahanmuuttajia ymmärtämään suomalaista kulttuuria.

Sovellusten ja tekoälyn kyllästävässä yhteiskunnassa opisto on paikka, jossa ihmisillä on mahdollisuus opiskella ihmisten käyttämää kieltä. Kursseilla opiskelijat ovat vuorovaikutuksessa muiden opiskelijoiden ja opettajan kanssa, voivat kysyä kielen nyansseista ja esittää toiveita opetukselle.

Kolmikon mukaan tekoäly on hyvä opetuksen tuki, mutta he miettivät samalla, voiko sen avulla oppia käyttämään ihmiskieltä. Ylihärsilä, Haapasalmi ja Fiskaali kysyvätkin: jos kansalaisopistoa ei olisi, missä uusia kieliä voisi aikuisena opiskella yhdessä muiden kanssa?

Kielten suunnittelu on seuraamustietoista

Opiston ydinarvo, seuraamustietoisuus, näkyy etenkin suunnittelutyössä: Millaista kielivalikoimaa opisto tarjoaa? Onko opistossa mahdollista opiskella harvinaisempia kieliä? Miten nykyinen ja tuleva kielitarjonta perustellaan?

Fiskaalin, Ylihärsilän ja Haapasalmen pelkona on, että tulevaisuudessa keskitytään yhä kapeampaan valikoimaan trendikkäitä kieliä, mikä heikentää kielellistä monipuolisuutta ja kulttuurista ymmärrystä. Osa seuraamustietoisuutta onkin tasapainoilu sivistyksen laajentamisen ja taloudellisesti kannattavan toiminnan välillä. Jos mennään vain talouden ehdoilla, muuttuuko ymmärryksemme maailmaista yksipuolisemmaksi?

”Kielellinen ja kulttuurinen ymmärrys auttaa vähentämään ennakkoluuloja ja luo valmiuksia pärjätä ja toimia maailmassa.”

Kulttuurien sillanrakentaja – ekososiaalinen sivistys ja kestävä kehitys kieltenopetuksessa

Fiskaali, Haapasalmi ja Ylihärsilä puolustavat harvinaisempien kielten merkityksellisyyttä. Erikoisemmat kurssit herättävät ajatuksia ja auttavat ymmärtämään maailmaa syvällisemmin. Haapasalmi nostaa esiin, että monipuolinen kielitaito on myös selviytymisen edellytys Suomen kokoiselle maalle, sillä se on valttikortti liike-elämässä.

Opiston rooli harvinaisempien kielten tarjoajana korostuu entisestään, kun monissa oppilaitoksissa on supistettu kielivalikoimaa. Opisto on esimerkiksi harvoja paikkoja, joissa voi opiskella latinan kieltä. Kyse on viime kädessä arvovalinnasta: haluammeko olla paikka, jossa on mahdollisuus oppia eri kieliä ja rakentaa kulttuurien välistä siltaa?

Kohtuullisuus ja seuraamustietoisuus näkyvät niin opetuksessa kuin oppimateriaaleissa

Kestävyysasioiden käsittely on kieltenopetuksessa osa yhteiskunnallisten aiheiden käsittelyä ja tulee vastaan media-artikkeleiden ja muun ajankohtaiskeskustelun myötä. Esimerkiksi ympäristöaiheet herättävät pohdintoja seuraamustietoisuudesta. Haapasalmi, Ylihärsilä ja Fiskaali kertovat, että kestävyysasioita pyritään käsittelemään dialogisilla keinoilla – opetuksessa pyritään ennen kaikkea yhteiseen keskusteluun.

Kolmikko pohtii seuraamustietoisuuden ja kohtuullisuuden näkökulmasta myös oppimateriaalien valintaa. Ylihärsilä korostaa, ettei kyse ole joko–tai-valinnasta digitaalisten oppimateriaalien ja painettujen oppikirjojen välillä. Hän rohkaisee miettimään, mitä erilaiset valinnat merkitsevät oman ryhmän kohdalla. Opiskelijat ovat erilaisia, on päivä- ja iltaryhmiä, ja on hyvä muistaa, että kirjojen käyttöikä on pitkä. Toisaalta on hyvä myös miettiä, millainen työmäärä on kohtuullinen opettajalle. Oman oppimateriaalin valmisteluun menee opettajalta aina paljon aikaa.

Oppimateriaalien valinnassa kannattaakin pyrkiä vastuullisuuteen. Esimerkiksi oppikirjaa valitessa opettaja voi selvittää, onko kirjasarja painettu Suomessa sertifioidusta metsästä valmistetulle paperille, mikä tukee kestävä metsänhoitoa ja kotimaista työllisyyttä, tai onko muita vastuullisuuteen vaikuttavia tekijöitä, jotka puoltavat juuri kyseistä oppikirjaa.

”Kyse on viime kädessä arvovalinnasta: haluammeko olla paikka, jossa on mahdollisuus oppia eri kieliä ja rakentaa kulttuurien välistä siltaa?”

Työväenopiston ekososiaalisen sivistyksen ja kestävän kehityksen arvot kielten ainealueella

Ihmistenvälisyys	Kieli ajattelun ja kommunikoinnin välineenä mahdollistaa ihmisten välisen kohtaamisen ja vuorovaikutuksen.
Kohtuullisuus	Vastuullisia valintoja esim. oppimateriaalien ja opetuspaikkojen suhteen.
Seuraamustietoisuus	(Arvo)valintojen tekemistä suunnittelussa ja opetuksessa sekä substanssina oppitunneilla.
Osallisuus & yhteisöllisyys	Jokainen saa osallistua tavallaan. Luomme ilmapiirin, jossa uskalletaan käyttää kieltä ja tehdä virheitä.
Kulttuurinen moninaisuus	Kulttuurinen ymmärrys on luontainen osa kielten opiskelua.
Elävä perintö ja tulevaisuus	Kieli vaalii perinteitä ja tapoja. Tekoäly opetuksen tukena, mutta ei korvaajana.
Turvallisuus	Psykologisen turvallisuuden toteutuminen opetuksessa.
Merkityksellisyys	Vieraan kielen opiskelu luo ymmärrystä eri kulttuureista ja rakentaa siltoja ihmisen ja maailman välille.

Kulttuurien sillanrakentaja – ekososiaalinen sivistys ja kestävä kehitys kieltenopetuksessa

Opiskelijaryhmissä vahvistuvat osallisuus ja yhteisöllisyys

Osallisuus ja yhteisöllisyys näkyvät vahvasti kielten kursseilla: Ihmiset tutustuvat toisiinsa, tukevat toisiaan ryhmässä ja rakentavat ystävyyssuhteita, jotka kantavat joskus myös oppituntien ulkopuolelle. Kaikilla ei välttämättä myöskään ole monia kohtaamisen paikkoja. Siksi tarvitaan rakenteita, joiden avulla ihmiset voivat kokoontua yhteisen mielenkiinnon äärelle. Tällöin syntyy erilaista kuntalaisuutta ja yhteisöllisyyttä kuin missään muualla.

Opiskelijoilla on ylipäättään hyvin erilaisia motiiveja tulla kursseille. Jotkut opiskelevat esimerkiksi työ- tai yksityiselämää varten, toisille kielten opiskelu tuo rytmiä ja mielekästä tekemistä päiviin, aivojumppaa tai uusia asioita elämään. Opetuksessa ja suunnittelussa tunnistetaan erilaisia ryhmiä, jotka hyötyvät kielten opiskelusta eri tavoin. Siksi opistossa tarjotaan erityyppisiä kursseja sekä päivä- että ilta-aikaan.

Koulutus löytää tyypillisesti koulutuksen luo, mikä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että usein pitkälle edistyneiden keskusteluryhmät menestyvät hyvin. Sen sijaan Ylihärsilän, Haapasalmen ja Fiskaalin mukaan haasteena on, miten tavoitamme sellaiset henkilöt, joilla ei kielitaitoa vielä ole. Lisäksi kurssihintojen noustessa on entistä vaikeampaa huomioida opetuksen taloudellinen saavutettavuus.

Miten ekososiaalista sivistystä ja kestävää kehitystä voi sisällyttää opetukseen?

1. Rakenna toiveikasta tulevaisuutta opiskelijoiden kanssa

- Pohdi, miten nykyhetki näyttää paremmalta kuin ennen.
- Usko tulevaisuuteen.

2. Luo kannustava ilmapiiri

- Tunnista opiskelijaryhmä, jolle esimerkiksi kestävyysteemojen käsittely sopii.
- Luo positiivinen ja toimijuuteen kannustava ilmapiiri.
- Opiskelijoiden välinen keskustelu tarjoaa parhaimmillaan uusia ja erilaisia näkökulmia jokaiselle, myös opettajalle.

3. Opeta vuorovaikutus- ja mediaatiotaitoja

- Sanasto- ja vuorovaikutustaitojen lisäksi huomioi opetuksessasi mediaatiotaidot. Näin opiskelija selviää paremmin tilanteissa silloinkin kuin vastassa on esimerkiksi kieli- tai kulttuurimuuri

4. Keskustele kollegoiden kanssa

- Kansalaisopistot ja jokaisen oma opisto voi toimia kielenopettajien säännöllisenä kokoonkutsujana
- Kollegoiden kanssa on tärkeää jakaa mieltä askarruttavia asioita - yhdessä pohtiminen jalostaa omia ajatuksia.

Kulttuurien sillanrakentaja – ekososiaalinen sivistys ja kestävä kehitys kieltenopetuksessa

Kielten opetus ja tasa-arvoinen ja saavutettavaa oppiminen

Haapasalmi, Ylihärsilä ja Fiskaali kertovat, että opetuksessa luodaan turvallista tilaa, jossa saa olla erilainen, yrittää ja erehtyä. Opetuksessa korostuu hyväksyvän ilmapiirin rakentaminen ja motivaation ylläpitäminen. Kolmikon mukaan ei ole oikeaa tapaa oppia vaan tärkeintä on, että kieltä uskaltaa käyttää esimerkiksi virheistä huolimatta. Siksi tunneilla keskitytään toiminnalliseen kielitaitoon viestintä ja puhekieli edellä.

Opiskelijoita pyritään mahdollisuuksien mukaan tukemaan niin, että siinä huomioidaan erilaiset oppimisvaikeudet ja yksilölliset tarpeet, kuten aistiherkkyys tai kuulo- ja näkövaikeudet. Se edellyttää opettajalta opiskelijoiden kuuntelemista, olosuhteisiin reagoimista ja opettamisen hienosäätöä.

Fiskaalin mukaan on tärkeä sanoittaa oppimisen haasteita ja vaikeuksia. Hän pyrkii myös välttämään opiskeltavien asioiden leimaamista vaikeaksi. Sen sijaan hän yrittää vaikuttaa opiskelijoiden asenteisiin korostamalla esimerkiksi opiskeltavan asian hallittavuutta tai loogisuutta. Positiivinen ilmapiiri ja motivaatio ovat oppimisen avainasemassa, kolmikko summaa.

Ideasta pilotiksi – kieltenopettajien opetuskokeiluihin

Maahanmuuttajille suunnattu toiminnallinen kielikurssi

- Keskusteleva kurssi, jossa vieraillaan erilaisissa kohteissa, kuten kauppahallissa.
- Kurssin etuna olisi luonnollisessa kieliympäristössä toimiminen ja kokemuksellinen tutustuminen suomalaiseen kulttuuriin.
- Aineeton kurssi, jossa korostuvat yhteiskunnallinen osallisuus ja ihmistenvälinen kohtaaminen.
- Vaatii opettajalta hyvää suunnittelua (mm. vierailukohteiden sopiminen).

Kotitaloutta ja suomen kieltä

- Maahanmuuttajakurssi, jossa opiskellaan ruokasanastoa suomeksi ja laitetaan yhdessä ruokaa.
- Toiminnallinen kurssi, joka tukee kielen oppimista ja vahvistaa yhteisöllisyyttä.
- Vaatii opettajalta hyvää suunnittelua ja sopivan opetustilan löytämistä.

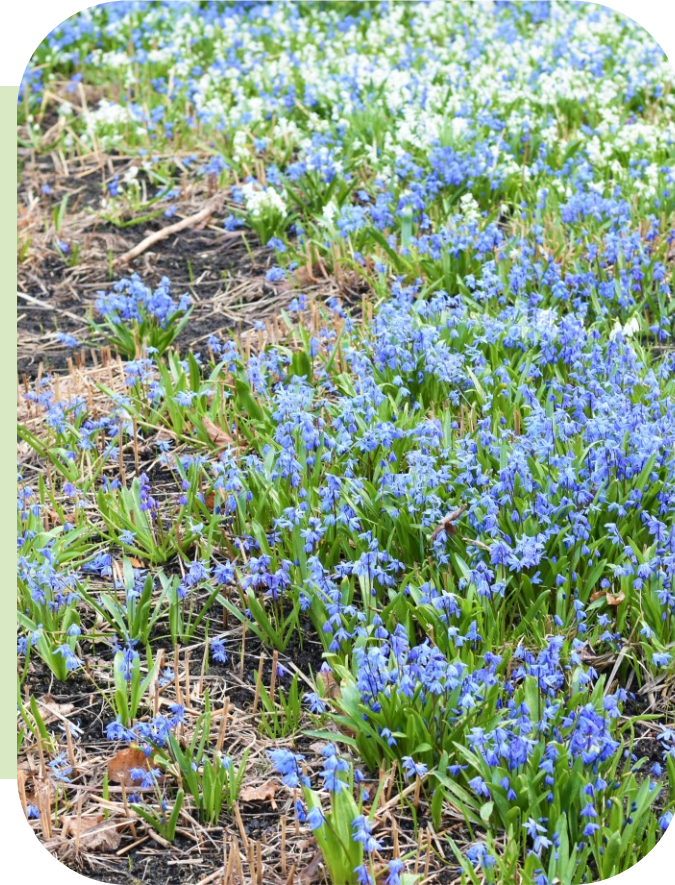
Tandem-opiskelu

- Etsitään pareja, jotka opettavat toisilleen eri kieltä.
- Mahdollisuus käyttää ja harjoitella opittua kieltä toisen ihmisen kanssa.
- Opiskelu voi tapahtua joko lähikontaktissa tai verkon välityksellä.
- Opiskelijälähtöistä oppimista. Tarvitaan vain koordinaattori, joka etsii sopivat parit.

Arvojen jalkauttaminen kaupunkitilaan

Syke 1 -hankkeessa veimme ekososiaalisen sivistyksen arvoja laajemmin myös kaupunkitilaan. Esittelemme seuraavaksi kolme tapausta, jotka vahvistivat aktiivista kansalaisuutta, yhteisöllisyyttä ja kestävää elämäntapaa.

Kahvila Pulinan aukioloajat

Havaittu epäkohta

Työväenopiston opiskelijat ja henkilökunta olivat jo pitkään toivoneet, että opiston yhteydessä Sampolassa toimiva kahvila Pulina olisi avoinna myös iltaisin. Kahvilan pitäjä kuitenkin epäili, ettei asiakkaita riittäisi ilta-aikaan.

Toimenpiteet

Yrittäjän huoleen vastaten keräsimme yli 400 allekirjoitusta adressiin, jossa vaadimme kahvilan aukioloajan pidentämistä. Kahvilan elävöittämiseksi järjestimme Keskiviikkokahvit-tapahtuman, joka toi kahvila Pulinaan ohjelmaa joka keskiviikkoillalle opiston opetuskauden mukaisesti. Ohjelma sisälsi muun muassa työpajoja, pienluentoja ja taidetta.

Tulokset ja opit

Kahvilan aukioloaikoihin saatiin ainakin toistaiseksi pysyvä muutos. Onnistuimme toiminnallamme vahvistamaan osallisuutta ja lisäämään ihmistenvälisiä kohtaamisia.

Keskiviikkokahvien innoittamana järjestimme vielä Syke 2 -hankkeen voimin Talviset torstaikahvit Tiuravuoressa -kokeilun Tiuravuoren palvelukeskuksessa. Yhteistyössä Ylöjärven kaupungin kulttuuripalveluiden kanssa toteutettu pilotti edisti onnistuneesti paikallisten asukkaiden yhteisöllisyyttä ja tarjosi matalan kynnyksen osallistumismahdollisuuden työväenopiston toimintaan.

*Kirjailija Juha Hurme
Keskiviikkokahveilla
kevällä 2023.*

Heinäpuiston tapaus

Havaittu epäkohta

Tampereen Heinäpuisto oli vaarassa jäädä kerrostalokaavan alle. Kaupunkilaiset vastustivat kaavoitusta, koska puisto on arkkitehtonisesti arvokas ja monelle tärkeä virkistyspaikka. Paikalliset kokivat, etteivät kaupungin päättäjät kuunnelleet heitä asiassa.

Toimenpiteet

Puiston puolustamiseksi syntyi Heinäpuiston puolustajat -kansalaisliike, joka järjesti Heinäpuistossa puistojuhlia saadakseen äänensä kuuluviin. Osallistuimme Syke 1 -hankkeen voimin kolmeen puistojuhlaan, jonne tarjosimme kannettavan äänentoiston ja telttakatoksen. Keskustelimme tapahtumissa lisäksi Syke-hankkeesta ja pohdimme seuraamustietoisuutta. Teema sopi luontevasti kaupunkiympäristön muutosten ja asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksien tarkasteluun.

Tulokset ja opit

Heinäpuiston tapaus on hyvä esimerkki siitä, miten kansalaisopisto voi osallistua paikalliseen vaikuttamistoimintaan. Edistimme onnistuneesti kaupunkilaisten osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta. Kaupunki päätti lopulta säilyttää Heinäpuiston.

Monimuotoisuuden edistäminen taloyhtiöissä

Tavoite

Syke 1 -hankkeen yhtenä tavoitteena oli lähestyä ihmisten arkea, joten yhteistyökumppaneiksi päätettiin hakea taloyhtiöitä.

Toimenpiteet

Vierailimme kolmen taloyhtiön ulkotapahtumassa puhumassa kestävydestä. Mukana oli puutarhuri, joka neuvoi asukkaita luonnon monimuotoisuutta edistävästä toimenpiteistä. Lisäksi asukkaat vastasivat kyselyyn, jossa kartoitettiin, mitä taloyhtiö voisi tehdä edistääkseen luonnon monimuotoisuutta ja kiertotaloutta. Vastaukset kerättiin anonymisti ja lähetettiin isännöitsijöille jatkotoimenpiteitä varten.

Tulokset ja opit

Tapaus toimii esimerkkinä siitä, miten arvoja voidaan jalkauttaa yhteistyössä asukas yhteisöjen kanssa. Asukkaat saivat sen ansiosta konkreettisia neuvoja ja mahdollisuuden vaikuttaa omaan elinympäristöönsä.

Ekososiaalisen sivistyksen ja kestävän kehityksen huoneentaulu

Huoneentaulu

Syke 2 -hankkeen lopuksi luotiin ekososiaalisen sivistyksen ja kestävän kehityksen huoneentaulu. Taulun tekemiseen osallistettiin sekä päätoimista henkilökuntaa että tuntiopettajia.

Huoneentaulu tekee näkyväksi opiston toiminnan taustalla vaikuttavat arvot sekä työn, jota tehdään jo nyt kestävän kehityksen, syväsisivistyksen ja ekososiaalisen sivistyksen edistämiseksi. Huoneentaulu löytyy käsikirjan liitteistä.

Fyysinen versio huoneentaulusta on esillä työväenopiston tiloissa.

Ihmistenvälisyys

Kohtuullisuus

Seuraamustietoisuus

Osallisuus ja yhteisöllisyys

Kulttuurien moninaisuus

Elävä perintö ja tulevaisuus

Merkityksellisyys

Turvallisuus

EKOSOSIAALINEN SIVISTYS & KESTÄVÄ KEHITYS

Tampereen seudun työväenopistossa

Ihmistenvälisyys

Rakennamme yhteyksiä yli sukupolvien. Edistämme rakentavaa keskustelukulttuuria. Luomme mahdollisuuksia aitoihin kohtaamisiin. Puramme ennakkoluuloja ja -oletuksia. Säilytämme mahdollisuuden henkilökohtaiseen palveluun. Pysymme helposti lähestyttävänä. Hyväksymme erilaisuuden. Arvostamme, emme arvostele.

Kohtuullisuus

Käytämme inhimillisiä voimavaroja ja luonnonvaroja kohtuudella. Minimoinnemme materiaalihukan ja ruokahävikin. Hyödynnämme vastuullisia materiaaleja sekä kierrätysmateriaaleja mahdollisuuksien mukaan. Lajittelemme jätteet oikein. Korjaamme uuden ostamisen sijaan. Näytämme esimerkkiä pienin teoin. Hyödynnämme digitaalisia ratkaisuja. Inspiroimme esimerkillä.

Seuraamustietoisuus

Harkitsemme oman toimintamme sekä päätöstemme seurauksia etukäteen. Ajattelemme asioita suuremmassa mittakaavassa. Annamme hyvän kiertää. Kannustamme toisiamme. Kysymme: Tekeekö tämä toiminta tai päätös maailmasta paremman paikan?

Osallisuus & yhteisöllisyys

Tuemme yhteisöllisyyttä järjestämällä näytteilyitä ja avoimien ovien päiviä. Järjestämme kursseja sekä lähellä ihmisiä että etänä. Tuemme tasa-arvoista oppimista ja aktiivista yhteiskunnallista osallistumista. Varmistamme, että jokainen tulee kuulluksi ja nähdyksi. Luomme yhteenkuuluvuuden tunnetta tekemällä yhdessä.

Kulttuurinen moninaisuus

Tutustumme eri kulttuureihin kursseillamme ja toiminnassamme. Rakennamme siltaa kulttuurien välille mahdollistamalla kohtaamisia. Tuemme oppijoiden kielellistä ja kulttuurista taustaa. Mahdollistamme ilmoittautumisen kolmella kielellä. Tuntiopettajamme edustavat eri kulttuureita.

Elävä perintö & tulevaisuus

Siirrämme osaamista sukupolvien välillä. Huomioimme menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. Vaalimme ja säilytämme kulttuuria, kuten kädentaitoja, kieliä, perinteitä ja tapoja. Uudistamme toimintaamme ja kurssisisältöjämme jatkuvasti.

Turvallisuus

Noudatamme turvallisuuden tilan periaatteita. Työskentelemme työvälineillä ja koneilla ohjeita noudattaen. Käytämme turvallisiksi todettuja tuotteita. Vaaralliset aineet on luetteloidu asianmukaisesti. Pidämme tilat siistinä turvallisista työskentelystä varten. Koulutamme henkilökuntaamme huolehtimaan turvallisuudesta.

Merkityksellisyys

Luomme jokaiselle mahdollisuuden itsensä ilmaisemiseen. Luovuuden kokeminen tuo mielihyvää ja voimaannuttaa. Tuemme opiskelijoita heidän omassa tavoitteissaan. Ymmärrämme, että jokaisen kokemus on yhtä tärkeä.

Lopuksi Lähteet

Loppusanat

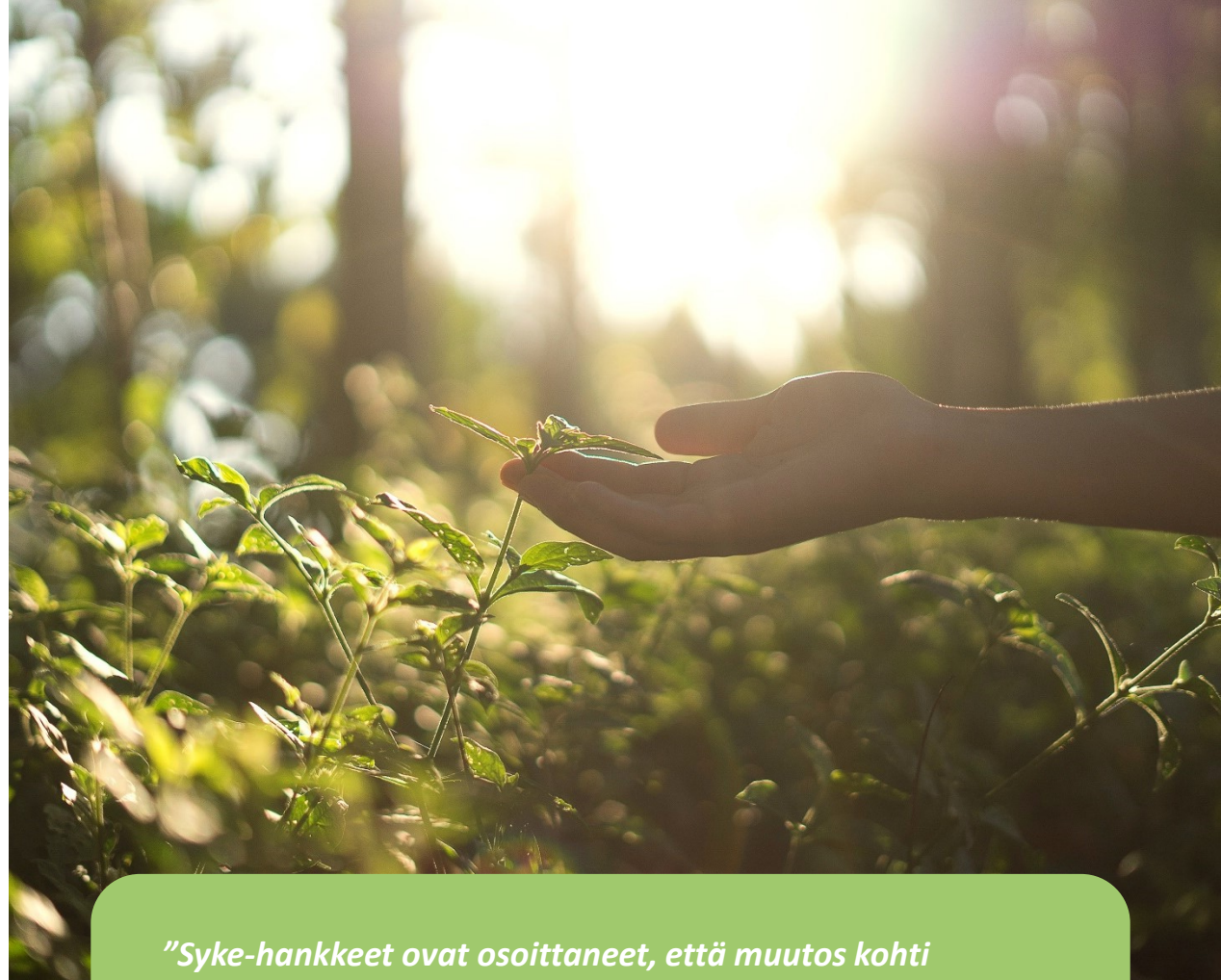
Kestävät arvot ja käytännöt ovat aina olleet tavalla tai toisella osa kansalaisopistoja. Tämä käsikirja tekee näkyväksi pitkäaikaisen kestävyystyön ja avaa näkymän entistä tavoitteellisempaan toiminnan uudistamiseen.

Syke-hankkeet ovat osoittaneet, että muutos kohti kestävämpää oppilaitosta ja yhteiskuntaa edellyttää meiltä ennakkoluulojen purkamista, yhteistyötä ja pitkäjänteistä työskentelyä kohti arvojemme mukaisia tavoitteita. Opiston arvot – ihmistenvälisyys, kohtuullisuus ja seuraamustietoisuus – ovat juurtumassa osaksi toimintaamme. Ne ohjaavat opiston päätöksentekoa, opetusta ja vuorovaikutusta.

Käsikirja ei ole vain menneen hankkeen kuvausta, vaan se on kutsu jatkaa kehittämistyötä. Toivomme, että käsikirja innostaa uusiin kokeiluihin, keskusteluihin ja yhteistyöhön niin opiston sisällä kuin laajemminkin. Tampereen seudun työväenopisto jatkaa tätä työtä yhdessä henkilöstön, opiskelijoiden ja kumppaneiden kanssa.

Työväenopisto kiittää koko henkilökuntaansa ja hanketyöryhmää käsikirjan eteen tehdystä työstä. Kiitämme myös Opetushallitusta hankkeen rahoittamisesta.

Kiitos myös Tampereen yliopiston opiskelijoille **Heidi Riikoselle**, **Arttu Jauhijärvelle** ja **Aurora Heljolle**, jotka tekivät kattavaa pohjatytöä käsikirjan teoriaosuuteen.

”Syke-hankkeet ovat osoittaneet, että muutos kohti kestävämpää oppilaitosta ja yhteiskuntaa edellyttää meiltä ennakkoluulojen purkamista, yhteistyötä ja pitkäjänteistä työskentelyä kohti arvojemme mukaisia tavoitteita.”

Lähteet

Asikainen, E. (2025). Opettajan planetaarinen toimijuus. 24.1.2025. Tampereen seudun työväenopisto.

Asikainen, E. & Rantanen, O. (2025). Opettajan kestävyyslukutaito. 14.2.2025. Tampereen seudun työväenopisto.

Asikainen, E., Laininen, E. & Salonen, A. O. (2024). Ammatillisen opettajan planetaarinen toimijuus. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 26(1), 78–88. <https://doi.org/10.54329/akakk.143463>.

Elfert, M. (2019). Lifelong learning in Sustainable Development Goal 4: What does it mean for UNESCO's rights-based approach to adult learning and education? International Review of Education 65, 537–556. <https://doi.org/10.1007/s11159-019-09788-z>.

Laininen, E. (2018). Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. Ammattikasvatuksen aikakauskirja, 20(5), 16–38. <https://journal.fi/akakk/article/view/84515>.

Laininen, E. (2025). Vapaa sivistystyö toiveikkaan tulevaisuuden rakentajana. 8.5.2025. Tampereen seudun työväenopisto.

Lehtonen, A., Österlind, E., & Viirret, T. L. (2020). Drama in education for sustainability: Becoming connected through embodiment. International Journal of Education and the Arts 21(19). <https://doi.org/10.26209/ijea21n19>.

Opetushallitus. (2024). Kestävän kehityksen keskeiset käsitteet. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kestavan-kehityksen-keskeiset-kasitteet>. (Viitattu 18.6.2024).

Salonen, A. O., Laininen, E., Hämäläinen, J. & Sterling, S. (2023). A theory of planetary social pedagogy. Educational Theory 73(4), 615 – 637. <https://doi.org/10.1111/edth.12588>.

Värri, V-M. (2018). Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Vastapaino.

